STIG IUUL

KODIFIKATION ELLER KOMPILATION?

CHRISTIAN V'S DANSKE LOV PAA BAGGRUND AF ÆLDRE RET

Særtryk af
Københavns Universitets Festskrift
November 1954

G. E. C. GADS FORLAG
BIANCO LUNOS BOGTRYKKERI A-S
KØBENHAVN

INDHOLD

I. Indledning 5
II. Baggrunden for Danske Lov 11
III. De tre lovkommissioner 19
IV. Fra »Codex Fredericius« til »Første Projekt« 38
V. De fire revisionskommissioner 54
VI. Afsluttende bemærkninger 72

Optryk 1963
ATELIER ELEKTRA

I
Indledning

O reene dansche Lov du rettens søde Kierne
Du ald rætfærdigheds nordleding lius og stierne,
Du middel-puncht udi ald iordens Circhelret
Som af Kong Christian den 5te vel blef sæt
Din Grund din orden oc din billiighed i domme
Giør afschy for en schalch og trøst for alle fromme.
Gid du for ret og schiel i ævighed bestaar
Oc aldrig u-held af et mumme ansigt faar.

(Indskrift paa Københavns byting forfattet af Thomas Kingo).

Christian V's Danske Lov af 15. april 1683 har i mere end 275 aar staaet som det danske retssamfunds palladium. Vel er der ikke meget af lovbogens indhold, som stadig er gældende ret, og henvisningerne til dens bestemmelser bliver stadig sjældnere i den juridiske litteratur og i domspraksis; men den betegnes dog endnu som grundlaget for den retsorden, under hvilken vi lever. Bagud lukker den næsten hermetisk til for udsigten til ældre dansk ret. Hvad der ligger forud for 1683 af retsregler, tilhører retshistorien i snævreste forstand.

Man kan i nutiden, ikke mindst hos lidt ældre jurister, møde en næsten sentimental indstilling over for Danske Lov, som dennes oprindelige indhold just ikke var egnet til at give næring; men efterhaanden som dens drakoniske bestemmelser om anvendelse af baal og brand, stejle og hjul, afhugning af fingre og gennemstingning af haanden som straffe er blevet afløst af mere humane foranstaltninger, og dens intolerance over for alle, som ikke tilhørte den rene og uforfalskede trosbekendelse, samt dens haardhændede behandling af dem, som af en eller anden grund gik til bunds i samfundet, har veget pladsen for mere moderne betragtningsmaader, er der i

indstillingen over for Danske Lov blevet rum for andre følelser end den frygtblandede respekt, som oprindelig omgav den. De bestemmelser, som er blevet staaende, er for de flestes vedkommende af civilretligt indhold, og staar i deres arkaiske sprogform og med en overbygning af to aarhundreders domspraksis som udtryk for bærende principper i dansk ret og for kontinuiteten i dennes udvikling.

I hele det tidsrum, Danske Lov har været gældende, har den været genstand for en vis national stolthed. Til Kingos ovenfor citerede karakteristik af lovbogen svarer ret nøje, omend med et andet ordvalg den næsten 200 aar yngre udtalelse af V. A. SECHER, hvorefter Christian V's Danske Lov gennemførte en af de reformer, som blev enevældens historiske adkomst til at bestaa[1]. Forestillingen om, at Danske Lov var et for sin tid fremragende lovarbejde, er ogsaa i høj grad blevet næret af MOLESWORTH's berømte udtalelse, til hvilken forfatterne i det 18. aarhundrede og frem til Ørsted stadig henviser, og som paa baggrund af englænderens iøvrigt meget kritiske omtale af forholdene i Danmark paa den tid, maatte fremtræde med særlig vægt.

I sin »Account of Denmark as it was in the Year 1692« siger Molesworth:

»... to speak of the *Danish* Laws, I must needs begin with this good Character of them in general, That for Justice, Brevity and Perspicuity, they exceed all that I know in the World. They are grounded upon Equity, and are all contained in one Quarto Volume, written in the Language of the Country, with so much plainness, that no Man, who can write and read, is so ignorant, but he may presently understand his own Case and plead it too if he pleases, without the Assistance of Counsel or Attorney« (p. 213).

En anerkendelse af lovens udmærkede egenskaber har man ogsaa set deri, at Frederik I af Preussen i 1713 ønskede den anvendt som forbillede for den preussiske justitsreform — en plan, som imidlertid strandede paa kongens juridiske raadgiveres systematiske sabotage af den[2].

[1] V. A. Secher: Kong Kristian V's Danske Lov og de tidligere Forsøg paa at tilvejebringe en almindelig Lovbog s. 27.
[2] Tidsskrift for Retsvidenskab 1893 s. 369—74 (L. M. B. Aubert).

Den i nutiden almindelige vurdering af Danske Lov maa i det hele siges at være baseret paa ØRSTEDS karakteristik af lovbogen[1]:

»Christian den 5tes Lov fortjener vistnok i høi Grad den Roes, som man tillægger samme.« Ganske vist fremsætter Ørsted enkelte kritiske bemærkninger til loven ved sin gennemgang af dens indhold, men han ender med følgende almindelige dom:

»Men lægger man Mærke til Lovens Tendents i det hele, og glemmer ikke den Tid, hvori den er opstaaet, saa kan man ikke nægte, at den jo udmærker sig ved en høi Grad af Agtelse for borgerlig Frihed og Lighed, ved en mild og human Aand, i Forbindelse med en, selv i sine Overdrivelser, agtværdig sædelig Strænghed, og at dens Bestemmelser, for det meste, vidne om et mildt og skarpt Blik, om modent Overlæg og omhyggelig Prøvelse; at den ofte, i sin Simpelhed, har truffet det Rette langt bedre end nyere i en mere forfinet Tidsalder udarbeidede Love.«

Kvintessensen af Ørsteds bedømmelse, nemlig at Danske Lov med alle sine brøst var et for sin tid særdeles fortjenstfuldt arbejde (EDVARD HOLM)[2], genfindes med variationer i udtrykket hos næsten alle forfattere, som senere har beskæftiget sig med loven, uagtet man maatte være klar over, at Ørsted kun kunne udtale sig om loven ud fra sine forudsætninger. Dens forhold til ældre dansk ret interesserede ikke Ørsted. Danske Lov var for ham udtryk for »lovgiverens«, d. v. s. Christian V's, vilje, og hvorfra materialerne til bygningen var hentet, var for Ørsted et underordnet spørgsmaal. Det var jo kun den enevældige konges bud, som gav de ældre retsregler fortsat gyldighed. Selv efter at det er lykkedes at paavise kilden til de allerfleste af lovbogens enkelte bestemmelser, har man ikke i litteraturen fundet anledning til at undersøge, i hvilken grad Ørsteds karakteristik af lovbogen har faaet urigtig adresse, om ikke de for Danske Lov fremhævede fortrin i virkeligheden tilkom den ældre ret, hvorpaa den byggede, medens en tilsvarende gunstig bedømmelse af Danske Lov som lovarbejde maatte være afhængig af, hvorvidt de nye bestemmelser i denne var udtryk for mildhed, humanitet, modent overlæg og omhyggelig prøvelse. I saa henseende har man i det store og hele indskrænket sig til at paavise, at Danske

[1] Haandbog over den danske og norske Lovkyndighed I s. 7 ff.
[2] Danmark-Norges indre Historie fra 1660 til 1720 I s. 113.

Lov afskaffede de privilegier, som tidligere havde tilkommet adelen m. h. t. retsplejen og strafferetten og til en vis grad ogsaa privatretten, samt at processen blev mere tidssvarende, idet en række forældede ordninger afskaffedes. Endvidere har man henvist til, at loven kun paa enkelte punkter modtog paavirkning fra romerretten, saaledes at den bevarede kontinuiteten i dansk rets udvikling[1].

Hvad angaar opretholdelsen af dansk rets nationale karakter, er det dog et spørgsmaal, om der i slutningen af det 17. aarhundrede kunne siges at være nogen større fare for, at romerretten kunne vinde indpas i Danmark. Det forhold, som i Tyskland navnlig banede vejen for receptionen af den romerske ret, nemlig domstolenes rekrutering med romerretligt skolede jurister, kunne af nærliggende grunde ikke gøre sig gældende i Danmark paa denne tid, og da indførelsen af den juridiske eksamen i 1736 efterhaanden førte til, at alle dommere havde erhvervet en vis indsigt i den romerske ret, ser man romerretlige begreber og retssætninger successivt vinde indpas i dansk ret. Om eksistensen af Danske Lov dannede nogen hindring for en videregaaende reception, er et stort spørgsmaal. Det var jo fortrinsvis i ulovbestemte tilfælde, at man tog sin tilflugt til romerretten, og disses antal var ikke meget færre efter 1683 end i den nærmest forudgaaende tid. Forholdene laa i saa henseende meget forskelligt fra, hvad der var tilfældet i midten af det 16. aarhundrede. Paa dette tidspunkt havde Christian III omgaaedes med tanker om at tilvejebringe den kodifikation, som først blev til virkelighed i 1683, og omfattende forarbejder var blevet udført af den lovkyndige Erik Krabbe. Denne grundlærde rigsraad beherskede den gældende ret i dens fulde udstrækning; men den lod ham meget ofte i stikken, saaledes at han var nødsaget til at supplere dens bestemmelser med helt nye regler. Ved udformningen af disse tog han da jævnligt sit forbillede i den romerske rets ordning af de paagældende retsforhold, og der er ingen tvivl om, at hvis Erik Krabbe havde naaet at afslutte sit arbejde, og dette var blevet ophøjet til lov, ville den efterfølgende danske retsudvikling i høj grad være blevet præget af det romerretlige islæt. For Rasmus Vindings vedkommende laa en tilsvarende tendens meget fjernt, allerede fordi

[1] Poul Johs. Jørgensen: Dansk Retshistorie s. 158.

han ikke var i besiddelse af tilstrækkelige kundskaber i romersk ret til, at han kunne frugtbargøre dem som lovgiver; men i øvrigt var dansk ret i den mellemliggende tid blevet udbygget i et saadant omfang gennem rigslovgivningen, at behovet for at søge sin tilflugt til romerretten i ulovbestemte tilfælde var væsentligt mindre end i det 16. aarhundrede.

Betragter man Danske Lovs reformer af retsplejen, maa bemærkes, at disse i hvert fald ikke kom til at udgøre nogen hindring for, at udenlandske procesinstituter kort tid efter trængte ind i dansk ret. Allerede 3 aar efter lovens udstedelse indførtes tortur som oplysningsmiddel i tyverisager i København, og skriftlighedsprincippet, hvortil de første spirer findes i lovbogen, trængte i løbet af det 18. aarhundrede fuldstændig igennem. At adelens privilegier inden for de forskellige retsomraader i det store og hele blev afskaffet, var naturligvis en væsentlig reform; men det maa herved ikke overses, at denne i det hele var af ret formel karakter, idet den ved enevældens indførelse skete ændring af adelens hele stilling inden for samfundet havde fjernet grundlaget for opretholdelsen af disse privilegier, og at Danske Lov kun drog de videre konsekvenser af, at adelens privilegier af 1661 havde ladet de ældre særrettigheder uomtalte.

Naar det saaledes foreløbigt kan fastslaas, at Danske Lov efter de foreliggende udtalelser i litteraturen ikke kan betragtes som en reformlov, og at selv de reformer, som den indførte, havde en meget begrænset virkning, opstaar unægtelig spørgsmaalet om, i hvilke henseender lovbogen betegnede et fremskridt i forhold til den hidtidige retstilstand, og det er nærliggende her at spørge, hvorvidt de juridiske praktikere, som i embeds medfør skulle anvende lovens regler, delte Kingos opfattelse af lovbogen. Det er i denne forbindelse ikke uinteressant at konstatere, at man allerede i midten af det 18. aarhundrede besværede sig over dens antikverede udtryksform. En saa kyndig mand som Hans de Hofman siger saaledes i en til oversekretæren i Danske Kancelli Johan Ludvig Holstein indgiven memorial af 1. februar 1753: »Det var at ønske, at de gamle juridiske Ord i Loven blev hver paa sit Sted givet mere tydelig ved en Definition, siden den gemene Mand uden Vejles Glossarii Hielp ikke kand forstaae deslige Ord.« Der foreligger da ogsaa i littera-

turen antydninger af, at Danske Lov allerede ved sin fremkomst indeholdt regler, som ikke kunne betragtes som gældende ret i 1683. Saaledes siger DEUNTZER[1] m. h. t. bestemmelsen i Danske Lovs 1-6-21, hvorefter en dommer, hvis dom stadfæstedes af høiesteret, havde krav paa kost og tæring af den tabende part; »For Høiesterets Vedkommende vise Protokollerne, at Christian V's Lovbog her *som vistnok paa flere Punkter, end det almindeligt antages*[2], har optaget ældre Regler, der allerede praktisk vare hensygnede, thi der findes i Høiesteretsaaret 1683 ikke et eneste Tilfælde, hvor 1-6-21 eller den ældre tilsvarende Regel er anvendt.« Afgørende er dog, at man saa tidligt som i 1737 — d. v. s. godt 50 aar efter lovbogens udstedelse — nedsatte en kommission til lovens revision. Vel maa det siges, at det store antal kongelige forordninger, som i mellemtiden havde set lyset, i nogen grad havde betaget Danske Lov dens karakter af en kodifikation, saaledes at der var et virkeligt behov for at faa ført lovbogen à jour, og ganske vist var der adskillige øvrighedspersoner, som paa forespørgsel af regeringen udtalte deres tilfredshed med loven — saaledes indskrænkede byfogden i Skagen sig til at skrive, at det var hans allerunderdanigste mening, at loven var god i alle maader, og at han som en gammel mand var alt for ringe til at judicere derom — men en saadan tilbageholdenhed maatte være meget nærliggende i enevældens tid, idet man jo kunne befrygte, at en for indgaaende kritik af lovbogen kunne betragtes som at tale ilde om kongens regering og medføre tiltale ved generalfiskalen til forbrydelse af ære og gods. Mere afgørende er de vidnesbyrd, som foreligger mellem kommissionens efterladte papirer om, at loven ikke betragtedes som tilfredsstillende og om, at ikke blot en à jourføring, men en egentlig revision var paakrævet.

Hvor mange af Danske Lovs bestemmelser der aldrig kom til at gælde andetsteds end paa papiret, er et spørgsmaal, hvis besvarelse forudsætter en gennemgang af hele den efterfølgende tids domspraksis. Det problem, der skal undersøges i denne afhandling er, om man ved tilvejebringelsen af Danske Lov opnaaede meget mere end at faa den allerede gældende skrevne ret samlet i en enkelt lov. Spørgsmaalet har imidlertid ogsaa en anden side. Naar det er

[1] Højesteret i 1683 (Kbhvns. Univ.s festskrift april 1898) s. 44.
[2] Udhævet her.

en kendsgerning, at Danske Lov ved optagelse af visse ældre trykte lovbestemmelser intet hensyn har taget til, om disse fandt anvendelse i praksis, er dette i sig selv udtryk for, at Danske Lov ikke var en gengivelse af gældende ret som helhed, og at lovbogen derved kom til at repræsentere standpunkter, som retsanvendelsen havde arbejdet sig udover. Hvis dette er tilfældet i større udstrækning, er det klart, at den hidtidige dom over Danske Lov maa tages op til revision.

II
Baggrunden for Danske Lov

Tilvejebringelsen af Danske Lov er ofte blevet opfattet som affødt af et betydeligt praktisk behov. Forekomsten af et meget stort antal, til dels modstridende, lovbestemmelser maatte være en alvorlig ulempe i retslivet, ikke mindst i betragtning af, at dommernes faglige kvalifikationer gennemgaaende laa meget lavt. Hertil kom, at den fra gammel tid eksisterende adskillelse mellem de to retsomraader, det sjællandske og det jyske, med hvert sit retsgrundlag ikke kunne betragtes som tidssvarende og i hvert fald ikke vel kunne forenes med enevældens uniformeringsbestræbelser.

Om der i slutningen af det 17. aarhundrede virkelig var et saadant praktisk behov for en kodifikation, er imidlertid i høj grad tvivlsomt. Retsordenen var paa den tid langtfra saa uoverskuelig som f. eks. i det 18. aarhundrede, da den enevældige konge og hans kollegier udstedte forordninger, reskripter og andre befalinger i et saadant antal, at efterlevelsen af dem alle paa forhaand maatte betragtes som udelukket. Hertil kom, at dommerne i det 17. aarhundrede var af væsentlig bedre kvalitet end i en noget senere tid. Som bekendt blev retsbetjentembederne i begyndelsen af det 18. aarhundrede jævnlig benyttet som understøttelse til trængende supplikanter, der havde faa eller ingen forudsætninger for at beklæde et dommersæde[1], men det er uberettiget herfra at slutte, at forholdene stillede sig paa samme maade i ældre tid. Ganske vist var der til

[1] Kai Fr. Hammerich: Den danske Dommerstand under Enevælden s. 31 ff., 151—55.

enhver tid herreds- og birkefogder, som ikke kunne betragtes som kvalificerede; men det har sikkert været undtagelsen og berettiger i hvert fald ikke til den antagelse, at de repræsenterede underdommerstandens gennemsnit. I et af de faa tilfælde, i hvilke vi hører om en herredsfoged, som ikke kunne læse eller skrive, synes den paagældende tilmed at have været en meget fornuftig mand, idet rettertinget opretholdt hans dom og underkendte landsdommerens tilsidesættelse af denne[1]. Ej heller lader der sig paa grundlag af, at indledningen til den koldingske reces af 1558 omtaler, at »vanvittige dommere og herredsfogder« havde følt sig besværet ved de mange nye recesser, opstille nogen almindelig karakteristik af datidens dommerstand, navnlig da forholdet mellem de forskellige af Christian III udstedte recesser virkelig kunne give anledning til tvivl, idet f. eks. recessen af 1547 tildels fremtraadte som en kodifikation af de foregaaende recesser, men paa den anden side ikke kunne betragtes som udtømmende. En specialundersøgelse af herredstingenes personel i Harsyssel har ogsaa givet til resultat, at den almindelige opfattelse af herredsfogdernes sociale stilling og kvalifikationer bestemt maa afvises: »Reglen er den, at fogden er en gennem retspraksis uddannet mand, der oftest tilhører de større selvejere blandt de gamle bondeslægter eller lavadelige familier.«[2] Et lignende resultat giver en slægthistorisk undersøgelse af en familie, hvis medlemmer fire generationer efter hinanden beklædte herredsfogedstillingen i Arden i Himmerland[3]. Ogsaa her drejer det sig om en af de i social henseende mest fremtrædende bondeslægter. De bevarede herredstingsdomme fra tiden før enevældens indførelse giver i det hele et gunstigt indtryk af datidens underretsdommeres kvalifikationer. Paa grundlag af en undersøgelse af højesteretsprotokollerne fra 1683 kom Deuntzer da ogsaa i sin tid til det resultat, at gennemsnittet af de indankede underretsdomme ingenlunde var slet[4]. Hvad de overordnede domstole, landstingene, angaar, beklædtes de navnlig for Viborg landstings vedkommende af fremstaaende adelsmænd, der var i besiddelse af en praktisk

[1] Samling af Kongens Rettertings Domme 1605—1614. Udgivet af V. A. Secher s. 313.
[2] Peter Skautrup: Hardiske Maal II s. 40.
[3] Aage Brask: Niels Bloch i Rold og hans nærmeste Slægt. 1947.
[4] l. c. s. 24.

juridisk indsigt og erfaring, der gjorde dem velkvalificerede til at bestride en overdommers embede, og rettertinget var før 1660 en yderst kompetent forsamling, hvorom de bevarede domme afgiver det bedst mulige vidnesbyrd. Ved indførelsen af højesteret 1661 fik den øverste domstol vel en noget ændret sammensætning; men om nogen forringelse af dommenes juridiske kvalitet blev der ikke tale. Af højesteret i 1683 har Deuntzer givet den karakteristik, at retten udmærkede sig i langt højere grad, end man vist i almindelighed tiltror tiden og de daværende dommere, ved konsekvens, sund juridisk opfattelse og naturlig betragtning af de foreliggende retsforhold[1].

Den manglende retsenhed inden for kongeriget eksisterede efter afstaaelsen af de skaanske provinser mere paa papiret end i virkeligheden — idet der dog herved maa bortses fra Bornholm, som repræsenterede den eneste tilbageværende del af det skaanske retsomraade, men hvor man til dels levede efter en række særlige retsregler, som aldrig havde haft gyldighed uden for Bornholm. — Forskellen mellem retstilstanden inden for det jyske og det sjællandske retsomraade beroede paa, at grundlaget for retsordenen var henholdsvis Jyske Lov og Eriks sjællandske Lov; men betydningen heraf maa ikke overvurderes. Dels omfattede de to landskabslove hver for sig et forholdsvis begrænset udsnit af retsordenen, idet denne for en meget væsentlig dels vedkommende indeholdtes i den for de to retsomraader fælles rigslovgivning, dels var Eriks sjællandske Lov i stor udstrækning gaaet af brug i retsanvendelsen. Med sin antikverede, ofte anakoluthiske sprogbrug, der kan volde selv nutidens filologer vanskeligheder, maatte den nødvendigvis give dommerne anledning til adskillige tvivl, og den eneste trykte udgave, Godfred af Ghemens fra 1505 med optrykket af 1576, var næppe forhaanden i det fornødne antal eksemplarer. Ostersen Weiles karakteristik af forholdene omkring midten af det 17. aarhundrede: »Thi voris Skaanske og Sielandske Lower ere icke vel at bekomme: oc om saadanne end paa nogle faa steder findis/ saa ere de dog paa den gamle Stijl oc megit u-leselig oc ey til grunde aff den gemeene Mand at forstaa« maatte faa stadig større gyldighed, efterhaanden som tiden gik. En undersøgelse af de bevarede domme

[1] l. c. s. 69.

fra det sjællandske retsomraade viser da ogsaa, at Jyske Lov rent faktisk i stor udstrækning havde fortrængt Eriks sjællandske Lov i retsanvendelsen og ikke blot blev benyttet i tilfælde, hvor den ikke stod i udtrykkelig modstrid med, hvad Eriks sjællandske Lov foreskrev, men ogsaa hvor den førte til et andet resultat end denne[1]. En aldeles sikker formulering af forholdet mellem Eriks sjællandske Lovs og Jyske Lovs anvendelse inden for det sjællandske retsomraade lader sig imidlertid næppe give. Det kan meget vel tænkes, at den gamle sjællandske ret i nogle retskredse har vist sig mere sejglivet end i andre, medens omvendt den udstrækning, hvori parterne paaberaabte sig Jyske Lov og lod Eriks sjællandske Lov ude af betragtning — enten paa grund af manglende kendskab til dennes regler eller som følge af vanskeligheden ved at forstaa lovens bestemmelser — har banet vejen for receptionen af Jyske Lov. Det vil imidlertid næppe være for vidtgaaende at sige, at hvis der ikke fra regeringens side paa et eller andet tidspunkt var blevet truffet positive foranstaltninger for at sikre Eriks sjællandske Lovs fortsatte anvendelse som retskilde inden for det sjællandske retsomraade, f. eks. ved tilvejebringelse af en oversættelse af den til det 17. aarhundredes sprog, ville udviklingen af sig selv have ført til, at loven var gaaet af brug paa tilsvarende maade som Valdemars sjællandske Lov, og den retsenhed, som i reglen betragtes som et af de værdifulde resultater af tilvejebringelsen af Danske Lov, ville saaledes være indtraadt af sig selv.

For Jyske Lovs vedkommende gælder, at der i 1590 paa kansleren Niels Kaas' foranledning var blevet tilvejebragt en moderne oversættelse af loven, og denne blev trykt af Mads Vingaard i København. Hermed var Jyske Lovs betydning paa afgørende maade blevet slaaet fast, og i løbet af det 17. aarhundrede blev der foretaget forskellige optryk af udgaven af 1590 (jfr. nedenfor). Et eksemplar af en af disse udgaver har utvivlsomt hørt til enhver dommers nødvendige udstyr. Ved siden heraf har adskillige dommere været i besiddelse af en tekst af Thords artikler, denne ejendommelige retskilde fra det 13.—14. aarhundrede, som staar paa grænsen mellem en officiel lovtekst og et privatarbejde. Thords artikler og deres anvendelse i praksis har hidtil kun i ringe grad været genstand for

[1] »Med Lov skal Land bygges«, 1941 s. 56 ff. (Poul Johs. Jørgensen).

undersøgelse, uagtet de efter det bevarede antal haandskrifter at dømme maa have spillet en ikke ringe rolle ogsaa efter middelalderens udgang. Ganske vist blev i tiden indtil 1683 alene den latinske tekst af artiklerne trykt (1504 og 1508), og den praktiske betydning heraf maa have været meget begrænset, men saa sent som ca. 1582 blev der tilvejebragt en ny oversættelse af den latinske grundtekst, som foreligger i ca. 35 haandskrifter, ligesom flere af de middelalderlige oversættelser af artiklerne eller en del af disse er bevaret i ca. 60 haandskrifter[1]. Dette forhold lader sig ikke forklare paa anden maade, end at der har været et ikke ringe behov for artiklerne, som paa forskellige punkter supplerede og ændrede Jyske Lovs regler.

En meget stor del af den skrevne ret indeholdtes imidlertid i de kongelige forordninger og recesser fra tiden efter 1558. I Sechers udgave fylder de tilsammen seks store bind, og det kunne paa forhaand synes en meget vanskelig opgave at beherske dette store og forskelligartede lovstof. I virkeligheden var vanskelighederne væsentlig mindre. En stor del af stoffet havde kun lokal interesse, og meget havde mistet sin betydning umiddelbart efter den kongelige befalings udstedelse. Adskillige af bestemmelserne angik desuden spørgsmaal, som var af rent administrativ karakter og ikke berørte domstolene. Desuden havde regeringen ved forskellige lejligheder tilvejebragt egentlige kodifikationer af de bestemmelser, som havde mere almindelig og permanent betydning. Blandt saadanne retssamlinger maa i første linie nævnes Christian IV's *Store Reces* af 1643, der i to bøger (+ en tredie, som indeholdt de for Norge særlige bestemmelser) inden for de lige nævnte rammer samlede og reviderede næsten hele Christian IV's lovgivning. I Sechers udgave fylder denne ganske velordnede retskilde ca. 185 sider bortset fra de for Norge givne bestemmelser. Den ældre lovgivning, som hidrørte fra den store reformperiode under Christian III, var i det væsentlige samlet i den saakaldte *koldingske reces* fra 1558, som til stadighed benyttedes i det 17. aarhundredes retsbrug og simpelthen betegnedes som »recessen«. *Frederik II's reces* fra 1576 repræsenterede et vist supplement til recessen af 1558, navnlig m. h. t. de i datiden saa almindelige forbud imod den luksus og overdaadig-

[1] Danmarks gamle Landskabslove. Tillæg til bind IV s. XXV ff.

hed, som fulgte i pengerigelighedens spor. Særlige retsforhold var ordnet gennem *Ægteskabsordinansen* af 1582 og *Søretten* af 1561 samt *Danmarks Rigens Ret og des Dele eller Forfølgning* af 1621, af hvilke den sidste indeholdt en række vigtige regler om fuldbyrdelsen af domme. En særlig plads indtog *Birkeretten* af 1623 og *Gaardsretten* af 1562, der samlede henholdsvis de i land- og bybirkerne gældende særregler og de fortrinsvis strafferetlige bestemmelser, som kom til anvendelse i kongens og adelens gaarde. Alt i alt maa det siges, at det foreliggende lovstof, suppleret med lovgivningen efter 1643, hvoraf en stor del dog var lejlighedslovgivning i anledning af krigene, forefandtes i en overskuelig række retskilder, som næppe kunne volde datidens dommere vanskeligheder ved deres antal eller omfang.

Opgaven lettedes yderligere ved de forhaandenværende udgaver af kilderne. Til udgaven af Jyske Lov af 1590 havde Mads Vingaard føjet en række af de vigtigste rigslove: den koldingske reces, gaardsretten, søretten, recessen af 1576 m. fl., og samme fremgangsmaade fulgtes i de pirattryk af Mads Vingaards udgave, som saa lyset i begyndelsen af det 17. aarhundrede (bl. a. Salomon Sartor og Jørgen Hantsch). Kort før midten af det 17. aarhundrede føjedes recessen af 1643 til udgaven, og i 1668 — umiddelbart før det kongelige missive af 11. marts 1669 paalagde Rasmus Vinding af lovene, recesserne, kirkeordinansen og hidindtil udgangne forordninger at samle et fuldkommen *Corpus juris Danici* — udsendte bogtrykker Chr. Cassuben i København et af ham »colligerit« *Corpus juris Danicum*, der under sin noget pretentiøse titel samlede de tidligere nævnte almindelige og specielle love i kronologisk orden, ledsaget af et alfabetisk ordnet sagregister, der som første forløber havde det register, som ingen ringere end Erik Krabbe havde udarbejdet i midten af det 15. aarhundrede. En anonym traktat fra 1605: »Hvad en falsk Eed aluorlig og forfærlig betyder,« der ligesom i flere af de tidligere lovudgaver var føjet til samlingen af retsregler, indeholdt en klar redegørelse for teologernes opfattelse af edens betydning i ortodoksiens tidsalder. Herefter gav menederen sig djævelen og alt hans selskab i vold, der at blive og brænde med og hos dem udi helvedes afgrund til evig tid, hvor slet ingen forløsning er.

Af litterære hjælpemidler fandtes derimod kun faa. Ved universitetet beskæftigede man sig ikke med studiet af dansk ret; men en vis rolle synes oversættelsen og bearbejdelsen af Viborgbispen *Knud Mikkelsens glosser til Jyske Lov* fra det 15. aarhundrede at have spillet. Dette arbejde, der i den latinske grundtekst fremtraadte som en sprænglærd kommentar til loven, indeholdende jævnførelser med romersk og kanonisk ret, var ganske vist i den danske bearbejdelse blevet kendeligt udvandet, men indeholdt dog en del ikke uvigtige bidrag til fortolkning af loven og var bl. a. værdifuld ved at have indføjet de enkelte bestemmelser i Thords artikler paa de steder i loven, hvor de naturligt hørte hjemme. Af den danske tekst, som blev tilvejebragt kort efter 1558, er bevaret i hvert fald 22 haandskrifter[1], hvilket maa tages som udtryk for, at den i datiden havde faaet en ikke helt ubetydelig anvendelse i praksis.

Langt større betydning havde dog det af raadmand i Roskilde CHRISTEN OSTERSEN WEILE udarbejdede *Glossarium juridicum Danicum* (fra 1652 *Danico-Norvegicum*), en tættrykt kvart paa over 900 sider, der i løbet af 24 aar udkom i ikke mindre end tre udgaver. Værket havde nærmest karakter af et realleksikon til den gældende lovgivning, og selv om det i vore dage er let at paavise misforstaaelser og fejl i Ostersen Weiles arbejde, betegner det utvivlsomt højdepunktet af, hvad der kunne være præsteret i retning af et saadant værk i det 17. aarhundrede. At det var gennemset af den juridiske professor i København CLAUS PLUM, der ifølge fortalen havde haft »stor Besværing den at rette og corrigere«, kunne naturligvis kun forøge dets brugbarhed. Af indholdet maa navnlig fremhæves de mange skarpe definitioner, der vidner om en ikke ringe evne til at opfatte og udtrykke det i juridisk henseende relevante i begrebsbestemmelserne.

Medens en officiel kodifikation af den gældende lovgivning herefter maatte synes mindre paakrævet, idet et betydeligt arbejde i saa henseende allerede var udført af privatpersoner, kan det ikke nægtes, at der paa den uskrevne rets omraade herskede væsentlig større usikkerhed med hensyn til, hvad der var gældende ret. Den omstændighed, at den øverste domsmyndighed saavel i tiden før som efter 1660 laa i samme hænder som den lovgivende magt,

[1] Danmarks gamle Landskabslove. Tillæg til bind IV s. VII *f*.

maatte føre til, at de i øverste instans afsagte domme fremtraadte med samme autoritet som egentlige lovbestemmelser. Fra tiden før 1660 haves der endog eksempler paa, at det i en dom blev udtrykkeligt udtalt, at afgørelsen skulle gælde ikke alene i den foreliggende sag, men ogsaa i fremtidige sager af tilsvarende karakter[1], det vil sige, at domsafgørelsen fremtraadte med et lovbuds karakter. Nogen officiel udgave af rettertingets domme forelaa imidlertid ikke, og det maatte ifølge sagens natur i nogen grad bero paa tilfældigheder, hvilket kendskab underinstanserne havde til de i tidens løb afsagte rettertingsdomme. For at raade bod herpaa tilvejebragtes der private samlinger af vigtige præjudikater, og af saadanne samlinger, der kan indeholde flere hundrede domme, findes et meget betydeligt antal bevaret. Desværre lader kun enkelte af dem sig henføre til bestemte ejere, men blandt de navne, der findes som ejermærker i haandskrifterne, finder man baade landsdommere og lensmænd. Tilvejebringelsen af præjudikatsamlingerne, af hvilke ingen foreligger trykt, havde naturligvis som forudsætning et praktisk behov, men skyldes tillige, at de afskriverværksteder — bl. a. det Schrøderske i Odense — som hidtil i første linie havde været beskæftiget med at tilvejebringe nye eksemplarer af Jyske Lov, mistede dette arbejdsfelt efter udsendelsen af udgaven af 1590 og derfor kastede sig over nye opgaver. Ogsaa andetsteds beskæftigede man sig med tilvejebringelsen af tilsvarende præjudikatsamlinger, selv om denne virksomhed efterhaanden ebbede ud og formentlig helt hørte op et stykke ind i det 17. aarhundrede[2].

Alt i alt kan det siges, at datidens dommere havde gode betingelser for at skaffe sig et overblik over den gældende ret. Med en etbinds udgave af Jyske Lov med de vigtigste recesser og forordninger samt det dertil hørende sagregister og med støtte af Ostersen Weiles glossarium — som tilmed indeholdt en oversigt over, i hvilke tilfælde hver enkelt af de i lovgivningen forekommende bødesatser kom til anvendelse — samt en af de i haandskrift foreliggende præjudikatsamlinger var en dommer i midten af det 17. aarhundrede ganske veludrustet til at tage stilling til de problemer, som han mødte, naar han beklædte dommersædet. At hans uddan-

[1] Jfr. Fællig og Hovedlod s. 250.
[2] »Med Lov skal Land bygges« s. 188 f. (Mogens Lebech).

nelse var af udelukkende praktisk karakter og savnede ethvert teoretisk grundlag, var et forhold, som ingen officiel kodifikation kunne raade bod paa.

III
De tre lovkommissioner

Medens der saaledes ikke kunne siges at være noget særligt behov for en kodifikation af den gældende ret i tiden omkring 1660, kan det ikke nægtes, at den omstændighed, at adskillige af retsreglerne var mere end 400 aar gamle og tog sigte paa helt andre samfundsforhold end det 17. aarhundredes, bevirkede, at visse dele af retsordenen havde en temmelig antikveret karakter. Særlig iøjnefaldende var dette forhold inden for processen. Naar HUITFELDT udtaler om den sjællandske lov, at den bestod mest udi en hob eder som tylvter ed, item jernbyrd og saadant mere etc., som ej nu er udi brug, passer denne karakteristik ganske godt paa Eriks sjællandske Lov, idet denne i udpræget grad interesserede sig for retsproblemernes processuelle side og i mange tilfælde indskrænkede sig til en yderst lakonisk behandling af de materielle retsspørgsmaal. Ogsaa inden for det jyske retsomraade lod den processuelle ordning meget tilbage at ønske. De faste nævningekollegier: sandemænd og ransnævninger, til hvilke afgørelsen af mange retssager i realiteten var henlagt, var elementer af et bevissystem, som ikke nød større tillid i det 17. aarhundrede, og dette gjaldt i ikke mindre grad anvendelsen af partsed med mededsmænd til trods for, at man ved formaninger som den tidligere omtalte traktat fra 1605 søgte at højne respekten for den ed, hvormed paastande skulle bekræftes og i realiteten blev afgjort i mange af de retssager, som forelaa til paakendelse. At der blev svoret talrige meneder til trods for truslen om den evige helvedspine og den verdslige straf, som bestod i straf paa yderste formue, var en kendsgerning, man maatte regne med, jfr. reces 1643 2-6-20: »Eftersom stor misbrug sig til tingene tildrager, idet . . . guds nafn fast i alle sager paa enten siderne misbrugis oc en af parterne mænæd begaar . . .« Allerede Christian IV's kansler Christian Friis til Krage-

rup havde 1632 omgaaedes med planer om en almindelig procesreform, der foreløbig fandt udtryk i, at det paalagdes de jyske landsdommere at fremsætte forslag til en saadan i anledning af »den store underfundighed, som drives i Jylland med proces, kald, varsel, forfald og deslige«[1]. Af landsdommernes besvarelser er alene NIELS KRAGS bevaret. Den blev øjensynlig afgivet meget hurtigt efter modtagelsen af den kongelige ordre og indskrænkede sig til at referere de gældende retsregler uden at fremsætte forslag til afhjælpning af manglerne ved den bestaaende retstilstand[2], og bortset fra en forordning af 31. marts 1635, der omhandlede saa forskellige forhold som tingdage, letfærdighed med barnefødsler, eder og umyndiges rostjeneste, kom der intet resultat ud af bestræbelserne for at reformere retsplejen.

Noget mindre paatrængende var en revision af de retsregler, som berørtes af adelens særrettigheder. Som bekendt var disse i første linie hjemlet ved haandfæstningerne, senest ved Frederik III's af 1648, som var sat ud af kraft i 1660; men adskillige bestemmelser i den almindelige lovgivning gentog eller i hvert fald forudsatte disse adelige privilegier. De nye privilegier for adelen af 24. juni 1661 betegnede imidlertid en indskrænkning af de forrettigheder, som hidtil havde tilkommet adelen, og en à jourføring af den almindelige lovgivning var saaledes nærliggende, f. s. v. angik de regler, som berørte adelens personer eller gods. Privilegierne af 1661 omtalte f. eks. ikke adelens eneret til at erhverve frit jordegods, som var fastslaaet flere steder i den almindelige lovgivning, og privilegierne for København af samme dato indrømmede udtrykkelig Københavns indbyggere, gejstlige og verdslige standspersoner, retten til at købe og tilforhandle sig adeligt jordegods. Ej heller omtalte adelens privilegier af 1661, at de særlige regler, som gjaldt inden for strafferetten m. h. t. forbrydelser begaaet af adelige eller inden for processen om gældsinddrivelse og eksekution, skulle betragtes som opretholdt, og hvad angik anvendelsen af gaardsretten af 1562, som ifølge sine egne ord skulle være anvendelig i adelens gaarde, indeholdt privilegierne slet ingen regler.

Da lovgivningsarbejdet efter afslutningen af krigen med Sverige

[1] Kanc. brevb. 1630—1632 s. 650.
[2] »Med Lov skal Land bygges« s. 155 f. (Stig Iuul).

og indførelsen af enevælden paany kom i gang, var det første problem, som dukkede op, den ovenfor omtalte nødvendige reform af processen. Initiativet blev taget af statskollegiet, som i en betænkning af 12. januar 1661 udtalte, at en ordentlig og vel funderet rettergangsproces og form til justitiens værk vel at beskikke særdeles fornøden gøres, hvorfor kollegiet indstillede, at der blev nedsat en kommission til at udarbejde en ny procesordning. Samtidig kunne kommissionen gennemgaa de hidtil gældende love, recessen og andre forordninger og korrigere, hvad den mente »ey att skicke och offuereenskomme med nerværende Eders Kongelig Mayestets Arffregering och best tiene til en almindelig och god observantz offuer det heele land.«[1] Ved et missive af 26. januar 1661 bifaldt kongen indstillingen, og en talstærk kommission blev nedsat. Den bestod af de tre jurister: generalprokurøren PEDER LAURIDSEN SCAVENIUS, højesteretsassessor PEDER LASSEN og HEINRICH ERNST, der foruden at være juridisk professor ved det adelige akademi i Sorø beklædte stillingerne som assessor i Danske kancelli og højesteret, samt professor RASMUS ENEVOLDSEN BROCHMANN. Endvidere talte kommissionen 8 adelige medlemmer, af hvilke der er særlig grund til at fremhæve landsdommeren i Sjælland JØRGEN SEEFELD og assessorerne i statskollegiet OTTE KRAG og NIELS TROLLE. Hertil kom 10 borgerlige medlemmer, der næsten alle beklædte borgmesterstillinger i København eller i købstæderne[2].

Resultatet af kommissionens arbejde var temmelig kummerligt. I løbet af det aar, hvori den var samlet, naaede den ikke at beskæftige sig i større udstrækning med den befalede revision af den gældende lovgivning. Det kunne jo heller ikke nægtes, at det var meget penible spørgsmaal at tage stilling til, idet opgaven for en stor del maatte bestaa i at foreslaa en række af de for adelen gældende særlige regler ophævet. Dette stødte naturligvis paa modstand hos kommissionens 8 adelige medlemmer, og et bevaret aktstykke giver klart udtryk for deres fornærmelse over at skulle drøfte disse spørgsmaal i en kommission, i hvilken de var i permanent minoritet[3]. Det drejede sig bl. a. om, hvorvidt adelen skulle berøves sin adgang til

[1] S. og St. I s. 6.
[2] l. c. s. 2 f.
[3] l. c. s. 9 f.

ligesom hidtil at skøde fast ejendom uden forudgaaende lovbydelse og efterfølgende tinglysning, samt om hvorvidt den ifølge birkerettens § 11 for ufri personer gældende regel om, at kontrakter indgaaede i en købstad skulle kunne paadømmes sammesteds, fremtidig ogsaa skulle finde anvendelse paa adelige.

Heller ikke m. h. t. procesreformen naaede man særlig langt. Den ovenfor omtalte Peder Lassen udarbejdede dog en betænkning om forfølgningen af gældssager, som fremsendtes med 6 af kommissariernes underskrift til kongen. Denne betænkning har særlig interesse ved at foreslaa indførelsen af tvangsauktioner over løsøre til fyldestgørelse af kreditorer. M. h. t. opbudsinstitutet, hvorved en adelig skyldner kunne opgive alt sit gods til sine kreditorer, hævdede Peder Lassen, at det ville være landet til største skade om ikke ruin, hvis det ikke blev afskaffet[1]. I hvert fald burde det kun opretholdes i modificeret form, saaledes at debitor, hvis han senere kom til penge, var pligtig at betale den udækkede del af gælden. Lassen opstillede endvidere en hel konkursorden med 4 klasser samt en vekselordning med regler om accept, protest, regres og hurtig adgang til fyldestgørelse, hvortil intet sidestykke fandtes i den ældre danske ret.

I forbindelse med det øvrige arbejde blev det paalagt kommissionen at tage stilling til visse specielle spørgsmaal, navnlig om *jus fiscale*, der efter datidens opfattelse omfattede en række forbrydelser imod staten. Herom forelaa et forslag fra generalfiskalen Søren Kornerup[2], til hvilket kommissarierne stillede sig meget kritisk. Bl. a. billigede de ikke reglen om, at man i fiskalsager i visse tilfælde kunne nøjes med mindre bevis end to vidner, ligesom de hævdede, at vidner ogsaa i saadanne sager skulle føres ved deres sædvanlige værneting, og at der, lige indtil endelig dom var afsagt af højesteret, skulle være adgang til at optræde med prokurator.

Maaske har det daarlige samarbejde og de store meningsforskelle inden for kommissionen gjort det klart for kongen, at den eneste maade, hvorpaa kommissionens arbejde kunne ventes tilendebragt inden for en nogenlunde begrænset tid, var at lade et snævrere udvalg af kommissionen fortsætte arbejdet paa egen haand. I hvert

[1] l. c. s. 48.
[2] l. c. s. 584—95.

fald overdroges det 16. november 1662 PEDER LASSEN og HEINRICH ERNST i forbindelse med OTTE KRAG og NIELS TROLLE at videreføre arbejdet. Det var utvivlsomt nogle af kommissionens bedste kræfter, som kongen paa denne maade samlede om opgaven. Af de to adelige medlemmer havde saaledes Otte Krag en omfattende juridisk uddannelse ved udenlandske universiteter bag sig.

De øvrige medlemmer af den første lovkommission gled helt ud af billedet. Jørgen Seefeld og Rasmus Brochmann var forøvrigt begge afgaaet ved døden i 1662. At Peder Lauridsen Scavenius ikke blev medtaget i udvalget, skyldes formentlig ønsket om ikke paany at bringe de adelige medlemmer i mindretal. Han kom iøvrigt ind igen i lovarbejdet paa et senere tidspunkt.

Firemandsudvalget — den saakaldte *2. lovkommission* — foretog en revision af det tidligere tilvejebragte forslag om ordningen af gældsprocessen; men de adelige medlemmer var ikke ubetinget tilfredse med dette. Bl. a. vendte de sig imod reglen om, at kreditor skulle have ret til at paavise, hvilke ting han ønskede udlæg i, idet den hidtidige ret havde anerkendt en paavisningsret for debitor[1]. Forslaget indarbejdedes som et underafsnit i en omfattende proceslov, der indeholdt dels en række regler om processen i almindelighed, dels de særlige regler som gjaldt for de enkelte arter af retssager, især straffesager. Som kilder til forslaget var i et vist omfang anvendt gældende ret; men denne var paa adskillige punkter reformeret. Saaledes var partsed med mededsmænd kun tilladt i den i Jylland forekommende særlige form, der betegnedes som kønsed, og dens anvendelse var begrænset til de særlig nævnte sager. Vigtig var bestemmelsen om, at dette bevismiddel betragtedes som vidnebevis og saaledes var underkastet de herom gældende regler. I tyverisager var anvendelsen af nævninger afskaffet. Derimod opretholdtes sandemændene.

Kommissionens lærde sammensætning førte til, at der paa enkelte steder henvistes til romerretlige kildesteder som hjemmel for de fremsatte forslag til nye bestemmelser. Dette gjaldt f. eks. reglen om, at dommeren i tilfælde af, at vidne stod imod vidne, skulle tage vidnernes vilkaar og stand i betragtning[2]. Ogsaa i andre til-

[1] l. c. s. 89 f.
[2] l. c. s. 119.

fælde er det nærliggende at antage, at kommissionen har haft romerrettens regler i tankerne, f. eks. ved reglen om, at fornemme folk og syge ikke var pligtige at afgive vidnesbyrd paa tinge, men kunne gøre dette hjemme under iagttagelse af visse formkrav (jfr. D. 22, 5, 8; C. 4, 20, 16). At ogsaa reglen om fast ejendoms værneting skyldes et laan fra romerretten, maa anses for utvivlsomt.

Paa adskillige steder fremtræder forslaget mere som en teoretisk fremstilling af de processuelle regler end som en egentlig lovtekst; men det var overordentlig veldisponeret og maatte fra indholdets side betragtes som et væsentlig fremskridt i forhold til den gældende ret.

Hvad angaar den del af kommissionens opgave, som skulle bestaa i en revision af lovgivningen som helhed, naaede heller ikke den 2. lovkommission særlig langt, og ejendommeligt nok satte man ind paa det punkt, hvor man paa forhaand maatte være klar over, at regeringsforandringen 1660 ikke kunne have sat sig dybere spor, nemlig arveretten. Forholdet var sandsynligvis det, at Peder Lassen gennem sit arbejde paa proceslovforslaget var naaet til den erkendelse, at en revision af lovgivningen bedst kunne ske ved en kodifikation og omarbejdelse af hele den gældende ret, og da landskabslovene begyndte med en fremstilling af arveretten, var det naturligt at begynde med denne. Han udarbejdede som følge heraf en omfangsrig fremstilling af arveretten og indledede denne med en fortale, som vel i nogen grad hvilede paa Jyske Lovs, omend lempet i overensstemmelse med den ændrede forfatning, men som tillige fastslog principper, der ikke tidligere var formuleret i dansk ret, f. eks. om anvendelse af analogi og praksis som retskilde, at love kun havde tilbagevirkende kraft, naar de fremtraadte som fortolkninger af hidtil gældende lovbestemmelser, samt at privilegier og særlove skulle fortolkes restriktivt. For resten af lovbogen bortset fra arveretten opstillede han en disposition omfattende tre bøger, af hvilke den første skulle indeholde privatretten, den anden strafferetten og den tredie processen samt de om gejstligheden gældende regler. Tredelingen var valgt i overensstemmelse med inddelingen af Jyske Lov; men Peder Lassen stillede sig dog ikke afvisende over for en eventuel inddeling i syv bøger som følge af, at første bog ellers ville blive for omfangsrig. Han betragtede dog denne løsning som temmelig radikal.

Hvad de arveretlige regler angaar, som altsaa forelaa fuldt udformede fra Lassens haand, betegnede de vel i mange henseender en fastholdelse af den gældende rets regler, men foregreb paa adskillige punkter en langt senere retsudvikling. Saaledes indrømmede udkastet alle myndige eller gifte personer adgang til at oprette testamente — for hustruers vedkommende dog med en vis begrænsning — medmindre de ikke var ved sans og forstand eller umyndiggjorte paa den tid, da testamentet blev oprettet. Om testator havde børn eller ej, havde alene betydning m. h. t. testationsrettens omfang. Hvad testamentsformen angik, opstillede udkastet krav om skriftlighed. Et holografisk testamente (d. v. s. et testamente, som helt igennem var skrevet af testator) var i og for sig tilstrækkeligt, men hvis testator ikke selv var i stand til at skrive, kunne testamentet oprettes mundtligt for 5 vidner, hvorefter det skulle nedskrives af dem og underskrives og besegles af testator efter forudgaaende oplæsning for denne. Ogsaa vidnerne — eller i hvert fald saa mange af dem, som var i stand dertil — skulle underskrive og besegle testamentet. Om ophævelse af og ændringer i et allerede oprettet testamente gjaldt samme regler som m. h. t. oprettelsen af et nyt testamente.

For at være testamentsvidne skulle man selv være i stand til at oprette testamente og maatte ikke ved testamentet være indsat som arving eller som legatar til større værdier end $^1/_{10}$ af formuen.

Udkastet anerkendte gyldigheden af gensidige testamenter mellem ægtefæller og af dispositioner, hvorved en fader fordelte formuen mellem sine børn. Hvert af børnene havde dog som tvangsarv krav paa halvdelen af den lod, som ville være tilfaldet det efter loven. Her dukkede den justinianske rets *portio legitima*, som stadig gælder i adskillige europæiske retsordener, op i dansk ret for atter at forsvinde, indtil arvelovsudkastet af 1941 paany genoptog forslaget om, at hvert barn kun er tvangsarving for halvdelen af sin legale arv. I visse tilfælde havde forældrene dog ret til at gøre deres børn arveløse, og Lassen fulgte her ret nøje Justinians nov. 115 ved formuleringen af, hvilke forhold fra børnenes side der kunne medføre en eksheredation. Ogsaa det testamentariske værgemaal, som først indførtes i dansk ret paa et langt senere tidspunkt bortset fra den greverne og friherrerne specielt tillagte adgang til at indsætte værger

for deres børn ved testamente og de tilfælde, hvor der var meddelt særlig kongelig tilladelse hertil, var foregrebet af Lassen med den romerske rets ordning som forbillede.

M. h. t. fortolkningen af testamenter fastslog udkastet det almindelige princip, at alle testamenter skulle holdes og forklares efter skrevne bogstavers udvisning og rette mening og ikke efter nogen gisning og spidsfindig udlæggelse.

Det kan ikke nægtes, at hvis Lassens forslag var blevet til lov, ville retsudviklingen med et slag være ført frem til det standpunkt, man naaede i 1845 og i tiden derefter. Til gengæld ville statskassen i næsten 200 aar være gaaet glip af de gebyrer, som man krævede erlagt for at meddele særlige tilladelser til at oprette testamenter eller for at konfirmere saadanne i tilfælde, hvor Lassens forslag ipso jure hjemlede adgang til at oprette testamentariske dispositioner.

Frederik III har øjensynlig fundet behag i den af Lassen udkastede plan, idet han straks sendte denne til udtalelse af de andre medlemmer af den 2. lovkommission[1]. Resultatet var i det hele en opretholdelse af Lassens udkast, idet der dog paa visse punkter udspandt sig en diskussion mellem dem og Peder Lassen. De to adelige medlemmer mente saaledes, at arvebed — d. v. s. at arvet løsøre kun indgik i det ægteskabelige formuefællesskab paa betingelse af, at der var faldet saadan arv paa begge sider — var afskaffet, og heri havde de fuldstændig ret. Lassen stod imidlertid stejlt paa, at der intetsteds i lovgivningen fandtes nogen klar ophævelse af dette retsinstitut, og at en dom fra 1634 havde fastslaaet, at det fremdeles fandt anvendelse i Slesvig. At recessen af 1558, som faktisk havde ophævet arvebedsreglerne, vistnok ikke havde gyldighed i hertugdømmerne[2], var et forhold, som hverken Lassen eller hans kolleger var klare over.

Det af den 2. lovkommission udarbejdede proceslovforslag blev nu sendt til behandling i statskollegiet, der foretog tre læsninger af det og derefter afgav betænkning til kongen. I betragtning af forslagets omfang og relativt radikale karakter maa det siges at være forholdsvis faa punkter, som gav anledning til bemærkninger fra kollegiets side, og det drejede sig fortrinsvis om dem, som havde

[1] l. c. s. 172 f.
[2] Flensborg bys historie I (1953) s. 201 (Stig Iuul).

givet anledning til meningsforskelle i kommissionen og derfor af kongen var fremhævet som nødvendige at overveje i kollegiet. Da statskollegiet bestod dels af adelige, dels af borgerlige medlemmer, fandt der en fuldstændig gentagelse sted af den diskussion mellem de adelige og borgerlige medlemmer af lovkommissionen, som havde udspillet sig m. h. t. spørgsmaalet om, hvorvidt de to ridemænd, der skulle foretage udlæg hos adelige debitorer, begge skulle være adelige, eller om den ene af dem skulle være borgerlig. Den sidste løsning føltes øjensynlig meget krænkende for adelens standfølelse, og de adelige assessorer afgav endog et særvotum, hvori de erklærede sig villige til at acceptere en ordning, hvorefter udlæg hos borgerlige og gejstlige skulle foregaa uden medvirkning af en adelig ridemand, paa betingelse af, at udlæg hos adelige foretoges af to adelige ridemænd.

Hvad arvelovsudkastet angaar, ser det ikke ud til nogen sinde at være blevet drøftet i statskollegiet[1]. Hvad grunden hertil var, er ikke godt at vide. Maaske er forklaringen den, at man forinden ville færdigbehandle kollegiets betænkning over proceslovudkastet, og den forelaa først et par maaneder senere, nemlig i juli 1664. Den gunstige modtagelse, udkastet havde faaet i kollegiet, medførte imidlertid, at man fra regeringens side ansaa det for mest hensigtsmæssigt straks at bringe denne del af lovreformen i havn, og i oktober 1664 udvidedes den 2. lovkommission med 4 medlemmer af statskollegiet, for at udkastet kunne bringes i trykfærdig stand. Den omstændighed, at kun 2 af de 4 nye medlemmer var borgerlige, var formentlig udtryk for, at man i de tilfælde, hvor der var meningsforskelle mellem de adelige og de borgerlige medlemmer, ikke ville sikre det borgerlige standpunkt blot en kneben majoritet. Nogen gavnlig indflydelse paa lovkommissionens arbejde fik den foretagne udvidelse af medlemstallet imidlertid ikke, idet der herefter øjensynlig ikke skete mere i kommissionen. At generalfiskalen Søren Kornerup i februar 1666 fik tilsendt proceslovudkastet efter at have fremsat anmodning herom, gjorde hverken fra eller til, idet kongen paa dette tidspunkt i realiteten havde opløst kommissionen, og om den betænkning, Søren Kornerup udarbejdede, nogen sinde er naaet saa langt frem som til kongen, er et spørgsmaal. Imidlertid er denne

[1] Jfr. Schumachers nedenfor omtalte disposition til en lovbog (S. og St. I s. 368).

betænkning ikke uden interesse, rent bortset fra de bidrag den giver til belysning af sin usympatiske forfatters mentalitet. Enevælden kunne ikke ønske sig nogen mere nidkær tjener til at vaage over, at dens suverænitetsrettigheder i enhver henseende blev respekteret. Som bekendt gjorde regeringen ogsaa i ret stor udstrækning brug af hans bistand, selv efter at hans mislige embedsførelse havde ført til hans fjernelse fra embedet som generalfiskal. Søren Kornerups ubændige had til adelen kom ikke blot til udtryk i de enkelte kommentarer til forslaget, men gav sig ogsaa et barokt udslag i hans polemik imod forekomsten af udtrykket »arilds tid« i dette. Herved antog han nemlig, at der maatte være sigtet til forholdene paa Arild Huitfeldts tid, idet denne skulle have indført udtrykket og derved »consecrerit sit eget Nafn og villet forbinde alle Lover, Privilegier og Høiheder til sin Alders Tid, da Valregieringen udi Christiani qvarti Minorennitet fornemmelig ved Arilds Practiqver blev bragt paa det høieste.«[1]

Der er noget ejendommeligt ved den maade, hvorpaa lovarbejdet, der syntes at være kommet ind i en god gænge, og som havde faaet en yderst velvillig anerkendelse baade fra statskollegiets og kongens side, ebber ud i tiden efter oktober 1664 paa det tidspunkt, da proceslovforslaget var saa godt som helt udarbejdet. Det er muligt, at grunden hertil maa søges i, at Peder Lassen, som havde været den drivende kraft i arbejdet, har fundet det mindre tilfredsstillende endnu engang at skulle vende sig til proceslovforslaget for at rette stil paa dette i stedet for at gaa videre med den kodifikation af lovgivningen som helhed, til hvilken arvelovsudkastet dannede indledningen. Hvis denne forklaring er rigtig, er det dog ejendommeligt, at Peder Lassen var det eneste af den 2. lovkommissions medlemmer — hvorved maa bemærkes, at Heinrich Ernst var død i 1665 — hvem det overdroges i forbindelse med nye kræfter at fortsætte den 2. lovkommissions arbejde. Forholdet er vel snarere det, at Frederik III endnu en gang havde sandet, at talstærke kommissioner, bestaaende af mænd, som hver for sig havde fuldt op at gøre med at bestride deres egentlige embedsforretninger, ikke var særlig ideelle lovgivningsorganer, og at det var langt mere hensigtsmæssigt at benytte sig af nogle enkelte virkelig effektive kræfter som f. eks.

[1] S. og St. I s. 279 f.

Peder Lassen, i forbindelse med et lille antal praktisk kyndige mænd, som kunne afbalancere hans i nogen grad teoretiske indstilling over for problemerne.

Resultatet var i hvert fald, at det den 23. februar 1666 paalagdes Peder Lassen sammen med viceskatmesteren HOLGER VIND, assessor i statskollegiet KRISTOFFER PARSBERG og RASMUS VINDING at foretage »Continuationen af Lovernis Revision saaledis, som dend af forige dertil af os forordnede Commissarier er blefven begynt.«[1] Selve kommissoriet maa siges at indeholde en anerkendelse af Lassens standpunkt, idet der ikke kun taltes om afslutning af arbejdet paa proceslovforslaget, men aabnedes mulighed for at fortsætte ad den af Lassen foreslaaede vej med tilvejebringelse af en almindelig landslov som det endelige maal. Imidlertid skulle arbejdet snart komme ind i et helt andet spor, hvor øjensynlig ikke rent saglige overvejelser, men personlige hensyn blev afgørende.

Sammensætningen af lovkommissionen af 1666 — den saakaldte *3. lovkommission* — afspejler klart, hvilken indflydelse Peder Schumacher havde opnaaet. Af de tre personer, som Lassen skulle arbejde sammen med, hørte de to — Kristoffer Parsberg og Rasmus Vinding — til Schumachers vennekreds[2], og hvad Parsberg angaar, kunne han ikke siges at være i besiddelse af særlige forudsætninger for at gøre en værdifuld indsats i det arbejde, som blev overdraget kommissionen. Holger Vind var derimod en betydelig administrativ begavelse og hørte til de medlemmer af den gamle danske adel, som enevælden gerne ville knytte til sig. Heller ikke hans uddannelse og tidligere virksomhed kunne dog siges i større udstrækning at have forberedt ham til opgaven som lovgiver.

Anderledes stillede det sig m. h. t. RASMUS VINDING. Ganske vist var han professor i historie og geografi og havde aldrig beskæftiget sig med et egentligt juridisk studium; men han havde i 5 aar været medlem af højesteret og havde her tildraget sig opmærksomheden som en fortrinlig dommer. Vinding var i virkeligheden en juridisk naturbegavelse, hvis stærke position inden for højesteret fandt klart udtryk, da han allerede i 1664 sammen med selve kansleren Peder Reedtz blev sendt til Norge for i kongens navn at paadømme høje-

[1] l. c. s. 287.
[2] Dansk biografisk Leksikon XVIII s. 5 (C. O. Bøggild-Andersen).

steretssager. Paa den anden side indskrænkede Vindings indsigt i dansk ret sig utvivlsomt til de dele af denne, med hvilke han var kommet i berøring i sin egenskab af dommer; men han gik til alle tider op i domstolsarbejdet med enestaaende energi og interesse, saaledes at det ved hans død kunne siges, at han aldrig havde været fraværende i højesteret undtagen paa grund af sygdom. Paa det tidspunkt, da han indtraadte i lovarbejdet, stod han i sine bedste aar. Han var just fyldt 50 aar og var i besiddelse af en overordentlig arbejdsevne. Hans forhold til den 20 aar yngre Peder Schumacher, hvem han utvivlsomt skyldte sin udnævnelse som medlem af kommissionen, var meget venskabeligt. Ifølge traditionen gik han ud og ind hos Schumacher og korresponderede med ham under navnet Cato, medens Schumacher underskrev sig Scipio[1]. En mand med Vindings aandskraft og med en saadan politisk støtte maatte selvsagt komme til at staa meget stærkt i et kollegium, ogsaa naar det drejede sig om drøftelse af lovgivningsspørgsmaal.

Peder Lassen var en mand af en helt anden type end Vinding. Af alder var han ca. 10 aar ældre end denne, idet han var meget nær ved de 60 aar — en i datiden relativt høj alder. Ogsaa han var assessor i højesteret. Derimod indtog han ikke nogen universitetsstilling, idet han i 1649 havde afslaaet at modtage det ham tilbudte juridiske professorat og foretrukket i en aarrække at tage ophold i Randers, hvor han formodentlig beskæftigede sig med juridiske studier uden at være nødt til at skaffe sig et levebrød. Som dommer nød han betydelig anseelse i højesteret, selv om det maaske nok til tider har knebet noget for rettens ulærde medlemmer at følge hans rent juridiske argumentation. Peder Lassen var nemlig fagjuristen par excellence. Hans ungdoms studier havde forskaffet ham den juridiske licentiatgrad i Basel, og alt hvad der foreligger fra hans haand, er præget af dybtgaaende indsigt i de retlige problemer og af hans omfattende romerretlige kundskaber. Disse havde imidlertid ikke resulteret i nogen almindelig despekt for dansk ret, selv om den 400 aar gamle Jyske Lov ikke var i stand til at aftvinge ham nogen større beundring. Han ansaa den tværtimod for et temmelig maadeligt lovarbejde. Hvor den danske ret ingen regler indeholdt, maatte det dog være naturligt for ham at benytte den romerske ret som

[1] Personalhistorisk Tidsskrift 3. rk. II s. 78.

forbillede ved udformningen af nye regler, saaledes som det ogsaa fremgaar af de ovenfor anførte eksempler. For datidens jurister stod den romerske ret jo som *ratio scripta*, d. v. s. som udtryk for, hvad man i en senere tids sprogbrug betegnede som forholdets natur. Af natur var han imidlertid konservativ, og hans kendskab til den positive danske ret overgik langt Vindings. Netop i kraft af sin beherskelse af retsordenen som helhed stod han meget friere over for de enkelte bestemmelser i denne og var i stand til ubundet af den oprindelige systematik at fremstille den nedarvede rets principper. Overhovedet var hans arbejder karakteriseret ved en klar og overskuelig ordning af bestemmelserne og af en ikke helt almindelig evne til at formulere lovregler.

Hvordan samarbejdet i den 3. lovkommission formede sig i de første maaneder efter dens nedsættelse, kan anes gennem det kongelige missive af 24. april 1666, der beklager sig over, at arbejdet skred for langsomt frem. I betragtning af at man just ikke var forvænt med noget forceret arbejdstempo i de tidligere lovkommissioner, og alle 4 medlemmer havde andre betydningsfulde hverv at varetage, maa to maaneder siges at være meget kort tid til at dømme om, hvorvidt arbejdet blev fremmet paa tilbørlig maade, medmindre der har gjort sig ganske særlige vanskeligheder gældende inden for kommissionen, som er kommet kongen for øre. Disse har formentlig bestaaet i, at der var opstaaet et ret udpræget modsætningsforhold mellem Vinding og Lassen, idet den sidstnævnte naturligvis maa have ønsket arbejdet fortsat efter de af ham tidligere opstillede retningslinier, medens Vinding ikke kan have følt sig tilfredsstillet herved. Dette maatte nemlig medføre, at han kom til at indtage en mere tilbagetrukken stilling i kommissionen, end han fandt rimeligt. Hans kendskab til dansk ret som helhed var for begrænset til, at han kunne yde væsentlige bidrag til en kodifikation af saa udtømmende karakter som Lassen ønskede, og hans uddannelse gav ham ingen forudsætninger for kritisk at vurdere de forslag til nye regler, som Lassen fremsatte.

Den kongelige ordre af 24. april 1666 indskrænkede sig imidlertid ikke til at reprimandere kommissionens medlemmer, men indeholdt ved siden heraf en angivelse af kommissionens fremtidige arbejdsopgave, som indeholdt en kraftig desavouering af Peder Las-

sen. Det paalagdes nemlig nu kommissionen at indskrænke sit arbejde til at bringe »voris danske Lov udi en god Ordre, saa at hver Materie af Loven, Recesserne og Forordningerne vorder sammendraget udi dend beste Orden oc paa sin bekvemme Sted henført, oc naar Loven saaledis, som forskrefvet staar, udi sin rette oc tilbørlig Orden og Skik vorder reduceret, da hafver i dend at igiennemse oc *derudi alleniste at forandre alt, hvis som kand eragtis sig icke at kand bekvemme med itzige voris souveraine Arfveregiering,* saa at hvis, som udi Loven kand findes vanskeligt at forstaa, med tydelige og nu brugelige danske Ord vorder forklaret.« Hvis der skønnedes at være behov for ændringer i lovgivningen, skulle de paagældende spørgsmaal forelægges for kongen. Om formuleringen af helt nye regler kunne der saaledes først blive tale, efter at kongen havde taget stilling til de enkelte problemer.

Missivet af 24. april 1666 betegner Lassens første store nederlag i lovarbejdet og blev til en vis grad bestemmende for dettes fremtidige skæbne og derigennem ogsaa for Danske Lovs endelige skikkelse. Lassens plan om at skabe en tidssvarende kodifikation af hele den danske ret med udfyldning af lakuner i denne blev skubbet til side, og i stedet traadte en kompilation af hele den skrevne ret, hvorved dennes enkelte bestemmelser ordnedes systematisk og oversattes til moderne sprog, medens udformningen af nye bestemmelser ganske traadte i baggrunden.

At Lassen har følt det som et slag, at kommissionens arbejde paa denne maade fuldstændig skiftede karakter, kan ikke være tvivlsomt, lige saa lidt som at det har været Schumacher, som stod bag ved kongens befaling og paa dette punkt gik Vindings ærinde. For en mand i Lassens alder og med hans juridiske kvalifikationer maatte det føles ganske utilfredsstillende at skulle gaa i gang med en mere eller mindre mekanisk kompilation af en række bestemmelser, hvis formulering han ansaa for temmelig middelmaadig. Et saadant arbejde kunne passende være overdraget til kancelliets yngre sekretærer. I første omgang førte den kongelige befaling derfor til, at der i henved et aar intet skete i kommissionen.

Under disse omstændigheder er der intet at sige til, at kongen endnu en gang tabte taalmodigheden. Vanskeligere er det at forstaa det udtryk, han gav herfor, naar han den 8. marts 1667 paalagde

de 4 medlemmer af kommissionen hver især snarest muligt at udføre det arbejde, som hidtil havde været paalagt dem i fællesskab. For en umiddelbar betragtning synes den kongelige befaling temmelig formaalsløs. At sætte fire højt kvalificerede embedsmænd til hver for sig at udføre samme arbejde paa samme tid, var et saadant spild af arbejdskraft, at man maatte synes, at en forstandig mand som Frederik III maatte være veget tilbage herfor. Det er derfor nærliggende at antage, at befalingen enten maa opfattes som en kraftig misbilligelse af den maade, hvorpaa kommissionen havde sat sig ud over hans udtrykkelige befaling, eller — hvad der maaske er mere sandsynligt — som en forholdsregel, der skulle give Vinding mulighed for at blive den ledende kraft i arbejdet. Maaske har man regnet med, at Peder Lassens modvilje imod at indlade sig paa det rent kompilatoriske arbejde var saa udtalt, at der ikke inden for en overskuelig fremtid ville komme til at foreligge noget udkast fra hans haand. Omvendt er der forskellige ting, som tyder paa, at Vinding paa egen haand var gaaet i gang med arbejdet i det tidsrum, kommissionens arbejde hvilede, saaledes at han derigennem havde sikret sig et forspring frem for kollegerne i kommissionen.

Imidlertid opfyldte alle fire kommissarier denne gang den kongelige ordre[1]. Desværre er hverken Parsbergs eller Vinds udkast bevarede, men at de har eksisteret, fremgaar af de foreliggende oplysninger. Vinds udkast har dog øjensynlig mere haft karakter af en teoretisk fremstilling end af en lovtekst og laa saaledes helt ved siden af, hvad kongen havde ønsket. Af Parsbergs udkast er bevaret den skrivelse, hvormed det fremsendtes til kongen, og der redegøres heri for den fulgte disposition. Af denne fremgaar imidlertid, at forfatteren paa nogle punkter havde anset det for nødvendigt at udforme helt nye regler som følge af lovgivningens ufuldstændighed[2].

Hvad Peder Lassen angaar, var det vel en besk pille at sluge, men han synes dog at være naaet til vejs ende inden udgangen af 1667[3]. I modsætning til de to lige omtalte kolleger i kommissionen havde han holdt sig nøje til, hvad der var forlangt af ham. Over for

[1] l. c. s. 283 f.
[2] l. c. s. 291.
[3] I nogle i 1963 fremdragne selvbiografiske optegnelser oplyser Lassen, at han afsluttede arbejdet 12. juni 1667.

den oprindelige formulering af de enkelte lovbud havde han tilladt sig en vis frihed, hvilket maatte antages at være hjemlet ved kongens befaling. Desuden havde han i sit udkast indsat adskillige skarpe og nyttige definitioner af de i teksterne forekommende juridiske udtryk, og altsaa forklaret dem »med tydelige og nu brugelige danske ord.« Foruden en lovbog i 3 bøger havde han udarbejdet dispositionen til 6 særlove, indeholdende mere specielle eller ikke-permanente bestemmelser. M. h. t. afgrænsningen af særlovenes omraade i forhold til lovbogens underkastede han sig dog kongens afgørelse. For saa vidt angaar lovbogens 3. bog, havde han i det hele anvendt samme disposition, som var benyttet i 2. lovkommissions proceslovforslag; men de i dette forslag indeholdte reformer var loyalt udeladt. Endnu større resignation har det sikkert kostet ham at fremstille arveretten uden hensyntagen til sit eget tidligere udkast til en arvelov.

Den af kommissarierne, som først efterkom den kongelige ordre, var Rasmus Vinding, idet han allerede den 26. april 1667 — mindre end 6 uger efter at han havde modtaget ordren — var i stand til at forelægge sit udkast: *Codex Fredericius.* I betragtning af arbejdets omfang — allerede den rent manuelle side af dette maatte kræve forholdsvis lang tid — er det næsten utænkeligt, at han ikke skulle have paabegyndt arbejdet, forinden dette blev ham paalagt, maaske for selv at opnaa det overblik over den danske ret i dens helhed, som han savnede.

Det er ganske interessant at se, at Søren Kornerups position endnu var saa stærk, at det lykkedes ham at faa adgang til at afgive betænkning over Vindings udkast. Af denne betænkning er dog kun et brudstykke bevaret, der bærer præg af en yderst kritisk indstilling over for Vindings arbejde[1]. Bl. a. anker han over, at de enkelte kapitler var »hid och did i saadan Orden indførde, som mig icke siunes nok raisonabel at vere.« Ej heller havde Vinding efterkommet den kongelige ordre om at modernisere sprogbrugen, og »alle Materier ere sankede, enten de kunde med kongelig Majestatis souverain Arfveregering skicke sig eller icke.« Forslag til forbedring af loven fandtes der næsten ingen af, og i det hele kunne man om forslaget benytte kejser Ferdinand II's udtalelse om nogle af den saksiske

[1] l. c. s. 329 ff.

rets revisioner, »at Ordenne vaar forandret, men Loufverne intet forbedret.« Gennemgangen af Vindings udkast inspirerede imidlertid Kornerup til paa egen haand at udarbejde en kodifikation, der i et bevaret haandskrift betegnes som »Konning Friderichs Louff Publicerit Anno Chr. 1668«, men som aldrig kom længere end til at foreligge i haandskrift[1] og ingen betydning fik paa de senere stadier af lovarbejdet. Forøvrigt er Kornerups udkast, af hvilket et brudstykke er aftrykt i KNUD FABRICIUS: Kongeloven s. 390—93, ikke uden interesse, men kan her lades ude af betragtning.

Kvaliteten af Vindings arbejde vil blive nærmere undersøgt i det følgende afsnit. Paa dette sted skal kun bemærkes, at Vindings lidet velvillige kritikers karakteristik af hans Codex Fredericius var fuldt berettiget, og at Schumacher og enhver anden sagkyndig læser af Vindings arbejde maatte anerkende dette. Hvis Schumacher nærede noget ønske om at gøre Vinding til den ledende kraft i lovarbejdet, maatte hans udkast i hvert fald fremkalde grundet tvivl om, hvorvidt han var denne opgave voksen, rent bortset fra at Codex Fredericius ligesom Vinds og Parsbergs udkast ikke var udarbejdet i fuldstændig overensstemmelse med den kongelige ordre.

Foreløbig skete der imidlertid intet andet end, at hele sagen blev stillet i bero. For Lassen indeholdt det passerede noget af en oprejsning, og han har formodentlig regnet med, at hans position var saa grundfæstet, at der ikke ville komme noget ud af lovarbejdet uden hans medvirkning. I mellemtiden indskrænkede han sig til at holde sit eget udkast à jour ved at indføje de nye forordninger, som blev udstedt, paa deres rette plads i udkastet, et arbejde, han fortsatte med indtil september 1672, hvadenten han nu regnede med, at der stadig kunne blive spørgsmaal om at lægge hans udkast til grund for den fremtidige kodifikation, eller fordi det nu engang var praktisk under fremtidige diskussioner at have hele lovstoffet ordnet systematisk.

Hvad der foregik i tidsrummet mellem den 26. april 1667, da Vinding afleverede sit udkast, og den 11. marts 1669 — bortset fra, at Peder Lassen paa et eller andet tidspunkt afgav sit forslag — er vanskeligt at sige. Schumacher havde i mellemtiden føjet stillingerne som assessor i statskollegiet og i højesteret til sine andre

[1] l. c. s. 284 f.

embeder, og man kunne tænke sig muligheden af, at han havde benyttet lejligheden til at ventilere lovarbejdets fremtidige skæbne i statskollegiet, som jo oprindelig havde taget initiativet til, at arbejdet blev sat i gang. Nogen større sandsynlighed er der dog ikke herfor. Kollegiets faktiske præsident, kansleren Peder Reedtz, ville vistnok i paakommende tilfælde være Peder Lassen bevaagen, om ikke af andre grunde saa fordi kansleren ikke havde anledning til at forkaste en saa fortrinlig arbejdskraft som Lassen til fordel for Vinding, der ikke kunne siges at have indlagt sig større berømmelse ved sin Codex Fredericius. Hertil kom, at den omstændighed, at Vinding var Schumachers protegé, ikke var nogen særlig kvalifikation for ham i Reedtz' øjne.

Schumacher valgte øjensynlig ogsaa at gaa helt uden om Reedtz og Danske Kancelli, som hidtil havde ekspederet alle ordrer vedrørende lovarbejdet, og gjorde sin personlige indflydelse hos kongen gældende med det resultat, at det overdroges ham at udfærdige en hemmelig ordre til Vinding om at udarbejde et *Corpus juris Danici.* Ekspeditionen, af hvilken kopien blev indført i de sekrete ekspeditioner, blev i den grad hemmeligholdt, at Schumacher efter kongens udtrykkelige ordre selv maatte skrive den i haanden[1]. Denne lidet heroiske optræden fra den enevældige konges side, af hvilken den daarlige samvittighed lyser langt bort, er maaske det klareste udtryk for, i hvor ringe grad afgørelsen lod sig sagligt begrunde. Schumacher havde imidlertid vundet en sejr for sin kandidat. Fremtiden maatte vise, hvorvidt denne var i stand til at leve op til den tillid, kongen havde vist ham, og til hvilken hans hidtidige indsats som lovforfatter just ikke kunne siges at have gjort ham fortjent.

Med den kongelige ordre af 11. marts 1669 fulgte som bilag dispositionen til det ønskede Corpus juris Danici, sandsynligvis udarbejdet af Schumacher selv. Dens lidt didaktiske fremstillingsform kan i hvert fald meget vel ligne Schumachers. Alle retstvister kunne henføres til disse trende stykker: personer, gods og gerninger[2], en tankegang som virker næsten som en oversættelse af det berømte sted i Justinians Institutiones (1, 2, 11): »*Omne autem jus, quo utimur, uel ad personas pertinet, uel ad res, uel ad actiones,*« selv om

[1] l. c. s. 362 ff.
[2] l. c. s. 367.

det maa siges, at »gerninger« just ikke er nogen træffende oversættelse af actiones i denne sammenhæng og fjernes endnu længere fra den romerretlige betydning ved den i dispositionen indeholdte nærmere bestemmelse af begrebet gerninger: »Gierninger, som i Loven omtalles, ere Misgierninger, for hvilke at straffe og spæge, Lov oc Ret er sat i Landet.« Af særlig interesse er det at konstatere, at Vindings temmelig usystematiske ordning af stoffet i Codex Fredericius var fraveget, og i stedet var der opstillet en systematik, som var kendelig inspireret af 2. lovkommissions arbejder, af Lassens udkast samt af Kornerups kritiske bemærkninger til de ham forelagte udkast. Dette gælder ikke mindst inden for strafferetten, hvor dispositionen synes at være fremkommet ved en kombination af proceslovudkastet og Lassens udkast. Dispositionen byggede paa en inddeling i 4 bøger imod 5 bøger i Codex Fredericius og 3 bøger i Lassens udkast. I det hele kan det siges, at den meddelte disposition maatte betragtes som en haandsrækning til Vinding, hvis systematiske evne ikke var særlig stor.

Den Vinding paalagte opgave var væsentlig mere omfattende end den, som han havde søgt at løse ved udarbejdelsen af sin Codex Fredericius. Det ønskede Corpus juris Danici skulle omfatte lovene, recesserne, kirkeordinansen og forordningerne, med udeladelse af det som ved tidens længde og deraf følgende forandring ikke længere kunne være i brug, eller som var i strid med den absolute suveræne arveregering og de itzige tiders tilstand. Paa den anden side skulle Vinding dels i udkastet dels i særlige memorialer fremsætte forslag til nye bestemmelser, som kunne tjene til lovenes forbedring eller supplering i hidtil ulovbestemte tilfælde. I formel henseende skulle arbejdet kendetegnes ved en kort og fyndig stil. For saa vidt angik den foreskrevne disposition, fik han tilladelse til at fravige denne, »huis du befinder føyeligere paa andre steder at kunde henføre.«

Til en vis grad betød den kongelige ordre altsaa en tilbagevenden til Lassens plan. Det var dog ikke Lassen, der fik lov til at føre den ud i livet, men den mand, som i den tredie lovkommission havde modsat sig, at arbejdet blev udført i overensstemmelse med Lassens ønske.

Rasmus Vinding har øjensynlig været en mand, som havde hastværk. Ligesom tilfældet var 'm. h. t. Codex Fredericius, er han aabenbart gaaet i gang med arbejdet, forinden det blev ham offici-

elt paalagt, og det er vel ogsaa sandsynligt, at han har ladet Schumacher forstaa, hvorledes han gerne saa opgaven stillet. Hvis dette er tilfældet, maa det imidlertid have været ham en skuffelse at faa præsenteret en egentlig disposition for det arbejde, han skulle udføre. Den maade, hvorpaa han satte sig ud over den foreskrevne ordning af lovbogen, lader sig i hvert fald vanskeligt forklare paa anden maade, end at han var saa langt fremme med sit arbejde med bibeholdelse af den mangelfulde systematik i Codex Fredericius, at det ville volde ham betydelige vanskeligheder at gaa over til en helt anden ordning af stoffet. At arbejdet var paabegyndt før 11. marts 1669, sandsynliggøres ogsaa derved, at Vinding vistnok inden udgangen af samme aar var i stand til at forelægge sit udkast, det saakaldte »*Første Projekt*« for kongen[1]. Frederik III døde imidlertid den 9. februar 1670, hvorefter der i længere tid var stille om lovarbejdet. Dette kan have foranlediget, at Vinding arbejdede videre paa sit projekt for at gøre det saa fuldkomment som muligt. I hvert fald maa de bevarede haandskrifter af dette være yngre end december 1669, idet de tager hensyn til senere udstedte love. At den endelige tekst af Første Projekt først har foreligget noget ind i 1672, fremgaar da ogsaa af en anden omstændighed, som ikke synes at være bemærket af nogen af de tidligere forfattere, som har beskæftiget sig med disse spørgsmaal, nemlig at Første Projekt indeholder to bestemmelser — kilden til Danske Lovs 6-4-6 og 3-13-9 — som klart bygger paa den nedenfor omtalte memorial, over hvilken landsdommerne først afgav erklæring i 1672.

IV

Fra »Codex Fredericius« til »Første Projekt«

I løbet af ca. tre aar havde Rasmus Vinding udarbejdet to udkast til en lovbog: Codex Fredericius og Første Projekt. I almindelighed har man været tilbøjelig til at lade det første arbejde næsten helt ude af betragtning, naar talen var om forarbejderne til Danske Lov. Det har nærmest været opfattet som et fejlskud, og dets mangler

[1] l. c. s. 363 f.

er blevet undskyldt med, at det var udarbejdet i løbet af meget kort tid, og forinden Vinding havde opnaaet det fulde herredømme over lovstoffet. Hertil maa imidlertid siges, at ingen med rimelighed havde kunnet forlange, at Vinding skulle have været i stand til i løbet af 6 uger fra modtagelsen af den kongelige ordre at udarbejde den ønskede lovbog, og at han som ovenfor omtalt sikkert ogsaa har anvendt væsentlig længere tid derpaa.

Imidlertid fører der en klar linie fra Codex Fredericius til Første Projekt. Man kan ikke indskrænke sig til en isoleret betragtning af Første Projekt, idet dette m. h. t. afgrænsning, systematik og kilder i høj grad bygger paa Codex Fredericius. Danske Lovs endelige skikkelse blev faktisk i store linier fastlagt allerede i Codex Fredericius.

En nærmere undersøgelse af, hvilke kilder Vinding benyttede ved udarbejdelsen af Codex Fredericius, fører til det resultat, at disse i alt væsentligt har indskrænket sig til en af de i afsnit II omtalte etbinds lovudgaver omfattende Jyske Lov og en række vigtigere recesser og forordninger. Ogsaa traktaten om eden fra 1605 optoges — næsten in extenso — i 1-9-9 i Codex Fredericius. Hvad angaar forordningerne efter 1643 vides det, at han — ligesom forøvrigt ogsaa de andre medlemmer af 3. lovkommission — i henhold til et kongeligt missive af 18. marts 1667 fik stillet et eksemplar af dem til raadighed af den kongelige bogtrykker Henrik Giøde[1]. Det var kun ca. en maaned, før han afleverede sit udkast, og dette er maaske grunden til, at han ikke fik udnyttet denne lovgivning i samme omfang, som Peder Lassen gjorde i sit udkast. Kun i ganske enkelte tilfælde viser han kendskab til den udenfor liggende lovgivning; men her er kilderne til hans viden til gengæld ret nemme at efterspore. Hans kendskab til forordningen af 30. maj 1573 om indførelsen af høringsdele i Fyen stammer saaledes utvivlsomt fra Arent Berntsens berømte værk: Danmarcks og Norgis fructbar Herlighed fra 1651, og det lidet kendte privilegium af 9. juli 1631 for Helsingør om forlængelse af det ordinære stævnevarsel til landstinget i Ringsted paa grund af byens fjerne beliggenhed(!) refereredes af Ostersen Weile i hans glossarium. Det sidstnævnte værk havde overhovedet været Vinding til megen nytte. Det kan i høj grad betvivles, om han

[1] l. c. s. 288 f.

havde foretaget en selvstændig gennemgang af Eriks sjællandske Lov, idet de derfra hentede lovbestemmelser forekommer som citater hos Ostersen Weile. Det samme gælder de faatallige bestemmelser fra Skaanske Lov og en enlig regel fra den Norske Lov af 1604. Margrethes forordning af 1396, som har været kilden til en enkelt bestemmelse, kendte han formodentlig fra Huitfeldt — Vinding var jo professor i historie — men forøvrigt er han aabenbart først blevet opmærksom paa den paa et meget sent tidspunkt, idet den herfra hentede bestemmelse findes paa en indklæbet seddel i haandskriftet. Hvorfra han kan have faaet kendskab til kong Hans' utrykte forordning af 8. marts 1490 om guld- og sølvsmede i København, er derimod vanskeligt at afgøre.

Ogsaa Thords artikler ses benyttet i et vist omfang. Ganske vist forekommer de derfra hentede bestemmelser som oftest ogsaa hos Ostersen Weile, men da Vinding citerer dem med andre numre end denne, maa det antages, at han har haft adgang til en tekst af dem. Man undrer sig blot over, at denne vigtige kilde ikke blev benyttet i større omfang af ham.

Codex Fredericius var inddelt i 5 bøger, hvis overskrifter i det væsentlige genfindes i Danske Lov. Første bog omhandlede *Rettens personer*, anden bog *Gejstligheden* — men af dette afsnit findes alene overskriften bevaret, og det er vel tvivlsomt, om Vinding har skrevet andet og mere — tredie bog *Verdslig folk i alle stænder*, fjerde bog *Gods og gæld* og femte bog *Misgerninger*. Til Danske Lovs fjerde bog: *Søretten* svarede et enkelt meget langt kapitel. Antallet af kapitler i hver bog varierede fra 12 til 25, hvorved dog maa bemærkes, at af de 13 kapitler i fjerde bog omfattede det sidste ikke mindre end 62 artikler, medens kun enkelte andre kapitler havde flere end 20 artikler og adskillige færre end 10. Overskrifterne til de enkelte kapitler var i de fleste tilfælde hentet fra Jyske Lov, undertiden paa den maade, at flere af lovbogens kapiteloverskrifter var slaaet sammen til en enkelt. I nogle tilfælde havde recessen af 1558 eller Store reces af 1643 eller specielle forordninger været bestemmende for, hvad der blev benyttet som overskrift til et kapitel. Ordningen af kapitlerne var lidet systematisk. Kapitlet om fledføringer var saaledes anbragt mellem henholdsvis kapitlet om betlere og kapitlet om jøder. Bestemmelserne om orbodemaal mellem »Om saar og

drab, som loven tillader« og »Om saar af anden mands vaaben, fæ, hund etc.« Reglerne om kaution stod efter kapitlet om trolddom og umiddelbart foran kapitlet om bøder og eksekution. At forfatteren manglede juridisk uddannelse, springer stærkt i øjnene ved en betragtning af den af ham anvendte systematik.

Inden for de herved fastlagte rammer havde Vinding foretaget en i intensitet højst ujævn kompilation af de foreliggende kilder. Grundstammen i udkastet var — som det ogsaa fremgik af kapiteloverskrifterne — Jyske Lov. Den var optaget næsten in extenso, men som følge af udkastets særlige systematik splittet ad i sine enkelte kapitler. Foruden de første 20 kapitler i 3. bog, som omhandlede ledingsvæsenet og ikke havde været anvendt i flere hundrede aar, var nogle ganske enkelte kapitler udeladt, uden at man altid er i stand til at paavise grunden hertil.

Den anden hovedkilde til udkastet var recessen af 1558. Ogsaa her var der tale om en næsten undtagelsesfri optagelse af samtlige 70 kapitler. De eneste udeladte bestemmelser var saadanne, som maatte anses for erstattede med yngre lovbestemmelser — f. eks. reglerne om betlere og mesterstykker — eller som havde saa nær tilknytning til kirkelige forhold, at deres plads maatte være i 2. bog, hvis udarbejdelse Vinding helt havde ladet ligge.

Som tredie hovedkilde maa endelig nævnes recessen af 1643, af hvilken dog kun 2. bog kom i betragtning, idet 1. bog omhandlede gejstligheden og 3. bog Norge. Ogsaa her havde Vinding medtaget saa godt som alle bestemmelser. Dog var enkelte særregler om adelen udgaaet, og bestemmelser, som maatte anses for afløst af nyere love, var heller ikke medtaget. Recessen af 1576 og ægteskabsordinansen af 1582 var behandlet efter samme principper. Birkeretten af 1623 var optaget i sin helhed, medens Danmarks Rigens Ret og des Dele og Forfølgning af 1621 kun til dels var taget i betragtning. Da en del af de udeladte bestemmelser maa siges at være temmelig vigtige, er det vanskeligt at finde anden forklaring herpaa end, at de simpelthen er faldet ud. Enkelte af dem dukkede da ogsaa senere op i Første Projekt. Søretten af 1561 og gaardsretten af 1562 var optaget in extenso, uden at der var gjort forsøg paa at anbringe disse kilders forskelligartede regler paa de steder i udkastet, hvor de kunne siges systematisk at høre hjemme.

Om disse hovedkilder grupperede sig et betydeligt antal kongelige forordninger. Til den sondring mellem en lovbog og et kompleks af særlove, som var karakteristisk for Lassens forslag, fandtes ingen parallel i Codex Fredericius.

I det hele maa det siges, at Vinding havde foretaget et meget skønsomt udvalg af de kilder, som han havde inddraget under sin kompilation. At systematiken ikke var særlig god, ville næppe falde mange af datidens ulærde dommere for brystet. Spørgsmaalet er imidlertid, om Vindings arbejde gav meget andet og mere end den samtidige bogtrykker Cassubens udgave med tilhørende sagregister. Svaret herpaa maa være afhængigt af, med hvilken kritik og dygtighed de foreliggende kilder, som spændte over et tidsrum af 400 aar, var sorteret. I det foregaaende er omtalt nogle eksempler paa, at Vinding havde udøvet en vis kritik. En mere detailleret gennemgang af hans arbejde fremkalder imidlertid det indtryk, at han her havde givet sig i kast med en opgave, som han ikke var i stand til at løse, i hvert fald ikke i løbet af den tid, han havde anset for tilstrækkelig dertil.

At der i et værk af omfang som Codex Fredericius maatte fremkomme gentagelser ved, at samme bestemmelser blev anbragt paa forskellige steder under forskellige overskrifter, er der ikke noget at sige til. Saadanne *leges geminae* kendes vist fra alle kodifikationer — eller deres forarbejder — lige fra Justinians tid. I Codex Fredericius var saaledes nogle bestemmelser om inddrivelsen af bøder anbragt saavel i 1. som i 5. bog. Det samme gjaldt reglerne om pinligt forhør.

En væsentligere indvending imod udkastet bestaar deri, at Vinding kun i meget ringe udstrækning havde foretaget den fornødne modernisering af teksterne. Ganske vist var »ufri mand« rettet til »mand af ufri stand eller uprivilegeret«. »Frit folk« var blevet til »adels- og privilegeret folk«, »vort og Rigens raad« til »Kongens raad«, »lensmand« til »amtmand«, »len« til »amt«. Paa den anden side var det overset, at det ikke altid var tilstrækkeligt at foretage en saadan ombytning af et ord med et andet. Saaledes hjemlede 3-1-2, at amterne kunne pantsættes, uagtet amtmændene ikke saaledes som de tidligere lensmænd havde oppebørselen af de kongelige indtægter under sig. Kongen forekom i reglen i tredie person, men nogle steder gentoges kildens pluralis majestatis.

Ret forvirrende var det, at Vinding i en række bestemmelser havde bibeholdt udtrykket »ombudsmand«. Strengt taget skulle hertil i datidens terminologi svare »amtmand«; men Vinding tog det øjensynlig som enstydigt med »embedsmand«. Naar 3-3-20 omtalte guldvurdering i by som grundlag for fordelingen af pligten til at rejse gærder, stillede han læseren over for et temmelig uløseligt problem, idet ingen i det 17. aarhundrede var klar over, hvad det gamle retsudtryk dækkede over. Helt ejendommeligt maatte det forekomme en læser i det 17. aarhundrede, at nævninger skulle være tremarksmænd, idet dette paa den tid betød, at de paagældende skulle være fradømt deres ære. Ogsaa her maatte man søge sin tilflugt til Ostersen Weile, der ikke blot meddelte sin egen tids betydning af ordet tremarksmand, men ogsaa den oprindelige. Hvad man skulle forstaa ved ordet »bryde« i samme og andre bestemmelser, var ikke godt at vide, og paa dette punkt gav glossariet yderst sparsomme oplysninger, der afsluttedes med: »som meget skal have været i brug udi lovernis begyndelse.« Om udtrykket »landbo« var umiddelbart forstaaeligt i det 17. aarhundrede, er vanskeligt at sige. Ostersen Weile synes saaledes at antage, at udtrykket kun omfattede kongens og adelens fæstere.

Den alvorligste anke, man kunne rejse imod Codex Fredericius, bestod imidlertid i, at den rummede adskillige antinomier, som vel i sidste instans maatte forklares ved forfatterens manglende overblik over retsordenen. Dette gjaldt saaledes opretholdelsen af reglerne om arvebed side om side med den fra recessen af 1547 overtagne bestemmelse i recessen af 1558, som havde medført institutets bortfald. (Til Vindings undskyldning maa dog anføres, at heller ikke Lassen havde været klar over dette forhold i den 2. lovkommission). Alvorligere var, at han havde medtaget Jyske Lovs regel om erhvervelse af hævd i løbet af 30 eller 40 aar ved siden af den dermed uforenelige regel om 20 aars hævd i recessen af 1558. Her havde Ostersen Weile tilmed gjort opmærksom paa, at der efter recessen kun krævedes 20 aar til at vinde hævd. Om manddraberen havde *ret* til at kræve stud og hjælp af sine slægtninge ved udredelsen af mandebod i tilfælde, hvor han var svoret til bod, maatte i hvert fald betragtes som overvejende usandsynligt efter recessen af 1558 og de forudgaaende recesser, selv om der i praksis jævnlig ydedes en saadan hjælp.

Af mangler af mere formel art kan nævnes, at Vinding i adskillige tilfælde i sin gengivelse af en ældre lovregel havde medtaget den præambel, hvormed den var indledet, selv om denne i tidens løb havde mistet enhver aktualitet. Det maatte saaledes føles en smule stødende, naar der i Codex Fredericius i flere bestemmelser klagedes over visse misbrug, som fandt sted, naar den lov, som havde vendt sig imod disse med trusel om straf, var mere end en menneskealder gammel. At optage en regel om udnyttelse af »ertzgruber« i en dansk lov maatte forekomme temmelig upraktisk, og aldeles upaakrævet var det at gentage den dertil knyttede undtagelsesbestemmelse, som refererede sig til gruben i Sandsverd (Kongsberg). Bestemmelsen om, at der skulle være en edsvoren apoteker i *Hackeverk* paa Øsel — som blev afstaaet i 1645 — var maaske et af de mest flagrante eksempler paa den overfladiskhed, hvormed Vinding havde udført sit arbejde. Der kan dog ogsaa nævnes adskilligt flere, f. eks. at trælle ikke maatte være værger, hvilket næppe havde været nogen praktisk regel siden midten af det 13. aarhundrede, eller den udførlige begrundelse for, at ombudsmanden maatte hænge tyven, som var taget fra Jyske Lov og paa dennes tid vel kunne være nødvendig, medens det 17. aarhundredes mennesker ikke godt kunne se noget problem i, at samfundets myndigheder havde ret til at eksekvere dødsstraffe.

Codex Fredericius maatte saaledes siges at være et arbejde af ringe kvalitet, i hvert fald hvis man ved en kodifikation forstaar andet end en sammenstilling af bestemmelser, som i forvejen findes formuleret i andre love, og Vinding havde ikke gennem sit værk dokumenteret, at han havde større forudsætninger end saa mange andre for at fortsætte i arbejdet paa at tilvejebringe den af kongen ønskede lovbog.

Kommer man fra Codex Fredericius til Første Projekt, er det ved første betragtning mere ligheden end forskellen mellem de to lovarbejder, som springer i øjnene. Ligesom Codex Fredericius var Første Projekt inddelt i 5 bøger med omtrent de samme overskrifter som i denne. Ogsaa ordningen af kapitlerne var i det store og hele den samme, selv om der var sket en udvidelse af antallet ved, at de oprindelige kapitler i adskillige tilfælde var blevet delt. Kapitlet om fledføringer var stadig anbragt mellem jøder og betlere, og reg-

lerne om testamenter, som ifølge den Vinding meddelte disposition skulle være anbragt i kapitlet om arv, stod stadig mellem reglerne om gaver. Den væsentligste afvigelse fra den oprindelig benyttede disposition forekom i det strafferetlige afsnit, 5. bog. Her begyndte Vinding ligesom dispositionen med *crimen læsæ majestatis divinæ*, men medens dispositionen derefter gik over til *crimen læsæ majestatis humanæ* — hvilket var meget naturligt ud fra Kongelovens teokratisk-monarkiske statsopfattelse — for at fortsætte med manddrabsforbrydelserne, fulgte Vinding et helt andet princip. Efter reglerne om vildfarende lære, gudsbespottelse og trolddom i kapitel 1 fulgte i 2. kapitel »Sværen og Banden« og i 3. kapitel reglerne om brud paa helligdagsfreden. Forholdet var nemlig det, at Vinding som disposition for det strafferetlige afsnit havde benyttet ordningen af dekalogen: *de ti bud*, hvorefter majestætsforbrydelsen med de dertil knyttede drakoniske straffe først kunne faa plads i kapitel 4, vel ud fra den betragtning, at kongen var sine undersaatter i faders sted. Det følgende kapitel omhandlede saa de naturlige forældre og var forsynet med overskriften: Om børns forseelse imod forældre, item husbonds og hustrus.

2. bog om gejstligheden forelaa i modsætning til, hvad der var tilfældet i Codex Fredericius, i fuldt udarbejdet skikkelse, omend med benyttelse af et meget begrænset antal kilder. Frederik II's fremmedartikler fra 1569 med deres haandfæstningsagtige karakter for alle fremmede skulle ifølge dispositionen indgaa i kodifikationen[1]; men da Vinding fik ordre herom, var han øjensynlig saa langt fremme med udarbejdelsen af projektet, at der ikke blev plads til andet end en kort henvisning til dem, anbragt mellem de to kapitler, som henholdsvis omhandlede bøger og almanakker og kirkernes tilsyn, indkomster, udgifter og bygning.

M. h. t. den sproglige form, hvori de enkelte lovbestemmelser fremtraadte, var der en vis forskel mellem Codex Fredericius og Første Projekt. I sit første arbejde havde Vinding været næsten slavisk bundet af forlægget til de enkelte bestemmelser. Nu var han naaet til en noget friere indstilling over for dem, og dette fandt i særlig grad udtryk, naar talen var om de fra Jyske Lov hentede bestemmelser. Disse var i mange tilfælde fuldstændig omredigeret.

[1] l. c. s. 367.

Hvor det drejede sig om regler, hentet fra recesserne og de kongelige forordninger, synes Vinding i det væsentlige at have afholdt sig fra forsøg paa at naa frem til bedre formuleringer af reglerne. De mange »item«, som var karakteristisk for det ældre lovsprog, var dog udgaaet, og det samme gjaldt de tidligere omtalte præambler. Hvor Vinding har benyttet en af de nævnte kilder som forlæg for en bestemmelse i Første Projekt, lader dette sig dog nemt konstatere.

Hvad det benyttede kildemateriale angaar, oplyste Vinding i overskriften til projektet, at dette var samlet af »Loverne, Recesserne, Forordningerne, afsagde Domme, Conferentzer og Landets Sædvane.«

For de tre førstnævnte kilders vedkommende drejede det sig om dem, kongen i ordren af 11. marts 1669 havde nævnt — ved siden af kirkeordinansen — som det materiale, Vinding skulle benytte ved tilvejebringelse af det ønskede Corpus juris Danici. De tre sidste kilder var saaledes ikke direkte omfattet af den kongelige befaling; men denne havde jo aabnet Vinding adgang til at fremsætte forslag til lovenes forbedring og supplering, og der var naturligvis intet til hinder for, at Vinding kunne fremsætte forslag om f. eks. at lovfæste en tidligere domsafgørelse eller en almindelig retssædvane.

Betragter man nu de enkelte kilder, maa det siges, at der ikke var inddraget ret mange andre love og forordninger under Vindings udarbejdelse af Første Projekt end de til Codex Fredericius benyttede. Hovedkilderne var stadig: Jyske Lov, recessen af 1558 og Store Reces af 1643. At han skulle have benyttet Valdemars sjællandske Lov og Skaanske Lov i større udstrækning end i Codex Fredericius — d. v. s. med Ostersen Weile som mellemled — kan næppe antages. Derimod har han vistnok ofret Eriks sjællandske Lov noget større opmærksomhed, og det samme gælder den norske lov af 1604, der er benyttet som kilde til en række lovbestemmelser. Mest ejendommeligt er dog, at han overhovedet ikke har anvendt »den almindelige stadsret«, som jo var gældende ret i et meget betydeligt antal af de danske købstæder. Den eneste regel, som med sikkerhed kan siges at hidrøre fra denne retskilde — D. L. 3-3-1 — er nemlig nøje overensstemmende med Ostersen Weiles referat af den i glossariet. Naar Secher i sin fortegnelse over de ved Danske Lovs udarbejdelse benyttede kilder ogsaa medtager den gamle stads-

ret for Slesvig[1], kan denne mulighed uden vanskeligheder afvises som følge af, at denne stadsret overhovedet ikke kendtes i det 17. aarhundrede[2]. Om den hamborgske stadsret fra 1605 — som paa et senere stadium af lovarbejdet kom til at øve indflydelse paa det søretlige afsnit — allerede blev benyttet af Vinding ved udarbejdelsen af Første Projekt, er tvivlsomt. I hvert fald er de paaviste overensstemmelser ikke umiddelbart overbevisende.

I Sechers udgave af Danske Lov anføres en lang række romerretlige citater som kilde til bestemmelser i Danske Lov. Adskillige af disse bestemmelser forekommer allerede i Første Projekt. At Vinding skulle have haft et saadant kendskab til romerretten, at han kunne benytte den som kilde, er som tidligere omtalt ikke sandsynligt, og en nærmere undersøgelse af de enkelte steder giver da ogsaa til resultat, at der er andre og mere nærliggende forklaringer. Dette gælder saaledes reglerne om forretningsværneting, forvaltningsværneting og vedtaget værneting, der alle findes i romerretten. Vinding kendte dem imidlertid fra 2. lovkommissions proceslovforslag[3]. Det samme gælder fast ejendoms værneting (D. L. 1-2-18), hvor Secher dog tillige henviser til en rettertingsdom af 1540, som skulle have anerkendt forum rei sitæ. Denne dom[4] synes dog at vise, at fast ejendoms værneting ikke var anerkendt paa den tid, idet sagen drejede sig om, hvorvidt en adelsmand paa Langeland var pligtig at give møde for rettertinget eller paa Langelands landsting m. h. t. to gaarde paa Ærø. Om Ærø paa den tid hørte under Langelands landsting, vides ikke med sikkerhed, og dette maatte være en nødvendig forudsætning for, at man kunne tale om forum rei sitæ i denne sammenhæng. Der kan ikke være nogen tvivl om, at det ikke er ældre domme eller Vinding, men romanisterne i 2. lovkommission, som har æren af at have indført dette værneting i dansk ret. Reglen i D. L. 5-7-4 hviler heller ikke, som af Secher antaget, paa romerretten, men paa en rettertingsdom af 1590 (jfr. nedenfor). Tilsvarende gælder i hvert fald til dels behandlingen af selvmordere i D. L. 6-6-21. Det eneste emne, hvor det kunne synes vanskeligt at afvise, at Vinding har benyttet romerret-

[1] Udg. s. 1030 f.
[2] P. G. Thorsen: De med Jydske Lov beslægtede Stadsretter (1855) s. 31.
[3] S. og St. I s. 107 f.
[4] Gl. DD. II s. 116.

lige kilder, er *crimen læsæ majestatis*, hvorom der manglede præcist udformede regler i ældre dansk ret. Ogsaa her fører en nærmere undersøgelse af forarbejderne til, at det ikke er Vinding, men hans forgængere i lovarbejdet, der har ansvaret for disse bestemmelser, som ikke er nogen pryd for lovbogen. Den 1. lovkommission havde nemlig afgivet en erklæring den 28. oktober 1661, underskrevet af Heinrich Ernst, Peder Scavenius og Peder Lassen, der opregner alle de underafdelinger af begrebet majestætsforbrydelse, som Vinding har behandlet i de enkelte artikler i D. L. 6-4. Erklæringen indeholder ogsaa forslag til de enkelte straffe, og ser man paa, hvem den er underskrevet af, bliver slægtskabet mellem dette kapitel og de romerretlige bestemmelser højst forstaaeligt. Kun en enkelt bestemmelse i D. L. 6-4 lader sig ikke føre tilbage til denne erklæring, nemlig 6-4-6, men her er der paa den anden side ingen tvivl om, hvor kilden er at søge. Det drejer sig nemlig om en af de bestemmelser, som den i næste afsnit omtalte memorial foreslog optaget i lovbogen.

Medens antallet af benyttede love og forordninger saaledes ikke var blevet væsentlig forøget i Første Projekt, er det paa den anden side iøjnefaldende, at Vinding havde udøvet langt større kritik end ved udarbejdelsen af Codex Fredericius, m. h. t. hvilke bestemmelser der var optaget. Af nævninger var kun sandemænd bevaret. Adskillige af de for adelen gældende særregler var ligeledes udeladt. Dette gjaldt saaledes bestemmelserne om, at en adelig kvinde, der giftede sig med en uadelig mand, forbrød sit jordegods og sit adelige navn og vaaben, samt om at en adelsmands børn med en ikke adelig hustru skulle være uadelige. Ligeledes var gaardsretten udgaaet som et kompleks af regler, der gjaldt for de adelige gaarde; men en del af dens bestemmelser opretholdtes som gældende i de kongelige gaarde. Den særlige forfølgning med æskning, der hidtil fortrinsvis havde fundet anvendelse m. h. t. adeligt jordegods, var ligeledes ophævet, medens forfølgningen med høringsdele, der var særlig for Jylland og Fyen, var opretholdt og ved sin optagelse i en for hele kongeriget bestemt lovbog for fremtiden skulle finde anvendelse inden for det hidtidige sjællandske retsomraade. De bestemmelser, som omhandlede landstingenes ret til at tage stilling til spørgsmaal, der ikke havde fundet deres afgørelse ved en underretsdom, var

afskaffet, naar bortses fra reglerne om opbud. Inden for familieformue- og arveretten var reglerne om arvebed udeladt. Den 30- og 40aarige hævd efter Jyske Lov var opgivet, saaledes at 20aars hævden efter reces 1558 stod alene tilbage. Ligeledes var reglerne om ertzgruber forsvundet. Derimod var strafferetten i det hele uforandret, naar bortses fra den tidligere omtalte nye systematik.

Som ovenfor omtalt havde Vinding i en række tilfælde benyttet de foreliggende forarbejder til kodifikationen, saaledes at romerretlige regler ad denne vej kom ind i hans forslag. Ogsaa andre bestemmelser er taget fra disse forarbejder[1]. Dette gælder saaledes den berømte definition af hjemtinget: *som de boe og holde dug og disk udi*, samt forskellige andre processuelle regler, herunder bestemmelsen om, at der ikke krævedes kald og varsel til tinglæsning af skøder, gaver, pantebreve og lignende, om suspension af eksekutionskraften i tilfælde af appel, om sikkerhed for domsbeløbet, hvis en uvederhæftig domfældt appellerede, at vidneførsel skulle ske ved vidnets hjemting, om »fornemme folks« fritagelse for at aflægge personlig vidneforklaring, samt forskellige tilfælde af vidneinhabilitet. Reglen om, at samkautionister kun hæfter solidarisk, naar de særlig havde forpligtet sig hertil, var ligeledes taget fra proceslovudkastet[2], hvor den iøvrigt var klarere formuleret. I de foreliggende haandskrifter af Første Projekt findes endelig et kapitel om arrest, som i forholdsvis uændret skikkelse er gaaet over i Danske Lovs 1-21. Dette kapitel er dog sikkert ikke forfattet af Vinding paa egen haand, men af det udvalg, bestaaende af Vinding, Scavenius og Lassen, som ved en kongelig ordre af 8. november 1671[3] fik overdraget at udarbejde et udkast om arrester. Herpaa tyder ogsaa den omstændighed, at kapitlet var bygget op efter en betydelig strammere disposition end de af Vinding paa egen haand udarbejdede kapitler.

Det er muligt, at de »conferentzer«, Vinding omtaler som kilde, er identiske med de ældre forarbejder til kodifikationen; men det kan ogsaa tænkes, at udtrykket er anvendt med henblik paa Ostersen Weiles glossarium og Knud Mikkelsens glosser, som jo for en

[1] Naar Poul Johs. Jørgensen (Retshistorie s. 153) udtaler om disse forarbejder, at de »fik i Virkeligheden ingen Betydning for det senere Arbejde«, er dette saaledes altfor vidtgaaende.

[2] S. og St. I s. 72.

[3] l. c. s. 372 f.

stor del bestod af jævnførelser af de forskellige loves bestemmelser. I hvert fald er det hævet over enhver tvivl, at Vinding ligesom ved udarbejdelsen af Codex Fredericius havde gjort flittig brug af Ostersen Weiles og Arent Berntsens arbejder. Om han har haft kendskab til andre retssædvaner end de i disse værker omtalte, er vist et stort spørgsmaal. Naar Secher antager[1], at reglen i D. L. 5-2-90 om skiftevæsenets ordning skulle bygge paa en retssædvane, som Vinding havde kendskab til ad anden vej, er denne forklaring ikke nødvendig, idet Ostersen Weile og Arent Berntsen indeholdt de nødvendige oplysninger om denne sædvane.

Størst interesse knytter der sig imidlertid til spørgsmaalet om, i hvilken udstrækning Vinding har taget hensyn til den utrykte ret, som forelaa i de eksisterende præjudikatsamlinger.

I Sechers udgave af Danske Lov anføres forskellige domme som de formentlige kilder til en række bestemmelser i lovbogen. En del af disse kan imidlertid lades ude af betragtning, idet de retssætninger, for hvilke de skulle indeholde hjemmelen, findes hos Ostersen Weile — i et enkelt tilfælde (udløsningsretten for pantekreditorer i D. L. 5-7-14) i Danmarks Rigens Ret af 1621 art. 53. At den bekendte dom over magister Jacob Nielsen af 1586[2], som blev dødsdømt fordi han bl. a. havde digtet en nidvise om sin biskop, skulle være kilden til bestemmelsen i D. L. 6-21-8 om skandskrifter og pasquiller[3], er i hvert fald ikke helt korrekt, idet Jacob Nielsen ikke blev idømt den i lovbogen foreskrevne æresstraf, men til embedsfortabelse og derefter til døden. Skal man søge æresstraffens kilde i ældre domspraksis, ville det være mere nærliggende at anføre en af Viborg Landsting i 1593[4] truffen afgørelse, hvorefter den, som forfølger en anden med pasquiller og skandskrifter, bør stande til rette derfor efter recessen, lige saavel som ved besigtelse (fremsættelse af sigtelse) og tielse til tinge eller anden ærlig forsamling, d. v. s. idømmes æresstraf. Imidlertid ligger oprindelsen til bestemmelsen langt nærmere for haanden, idet Vinding maa antages at have taget bestemmelsen fra 1. lovkommissions betænkning af 28. oktober 1661, hvorefter ærerørige pasquiller og skandskrifter skulle straffes

[1] Udg. s. 723 f.
[2] Dske. Magazin. 3. rk. III s. 165 f.
[3] Udg. s. 1002.
[4] I præjudikatsamlingen urigtigt 1583. Se iøvrigt om dommen Aarbøger udgivne af Historisk Samfund for Aarhus stift XLVII, 1954, s. 52—63 (Hans H. Fussing).

paa æren. Som kilde til denne regel henviste betænkningen til Carolinas art. 110[1], og Sechers betænkeligheder ved at anføre denne som subsidiær kilde til bestemmelsen (»i mangel af bedre, i henhold til ældre forfatteres formodninger«)[2] maa saaledes siges at have været ubegrundede. Imidlertid hjemler 6-21-8 tillige dødsstraf, naar forbrydelsen var rettet imod øvrigheden, og denne del af bestemmelsen kan have dommen over Jacob Nielsen, der forekommer i præjudikatsamlingerne, som kilde.

At Danske Lovs 5-7-2 om overtagelse af haandpantsat *løsøre* efter 2 mænds vurdering skulle bygge paa dommen af 28. oktober 1562[3], synes ogsaa lidet sandsynligt, idet det eneste tilknytningspunkt til 5-7-2 bestaar i, at dommen omtaler et pantebrev, i hvilket det var vedtaget, at panthaveren i tilfælde af misligholdelse skulle være berettiget til at overtage den pantsatte *ejendom* efter 4 mænds vurdering. Det forekommer væsentlig mere nærliggende at søge bestemmelsens kilde i reces 1643 2-15-9: »Vil nogen hende dom paa pant for eiendom, da skal han alleniste tage fyldist af pantet efter gode mænds sigelse oc ei videre, hvorledis oc pantebrefvet formelder.« D. L. 1-4-22 om udfærdigelse og forkyndelse af landstingsstævninger hviler maaske i sidste instans paa en Viborg landstingsdom af 13. december 1570. At Vinding har kendt denne, er dog ikke givet, men forordningen af 2. juni 1573 om forfølgningen med høringsdele indeholdt den regel, som dommen fastslog, og denne forordning er i hvert fald benyttet af Vinding andetsteds. At den berømte regel om dobbel i 5-14-55 skulle have Viborg landstings dom af 1. august 1579 som kilde[4], er heller ikke sikkert, idet gaardsretten af 1562 i kap. 24 indeholder en meget lignende regel, og forskellige af denne retskildes regler findes spredt rundt i Første Projekt, medens Codex Fredericius, som nævnt, havde optaget hele gaardsretten som et enkelt kapitel. Ejendommeligt er det, at Secher anfører rettertingsdommen af 1. august 1590 som hjemmel for, at man kunne vinde hævd paa brug[5], idet dommen netop kom til det modsatte resultat[6]. Endelig skal m. h. t. reglen om salg af ventendes

[1] S. og St. I s. 42.
[2] Udg. s. XXVII.
[3] Gl. DD. I s. 301 f.
[4] Gl. DD. III s. 323.
[5] Udg. s. 756.
[6] Gl. DD. IV s. 193.

arv i 5-2-81 bemærkes, at denne først indkom i 1. revisionskommission, af hvilken Vinding ikke var medlem, og at denne kommission ikke iøvrigt ses at have udvidet lovudkastet med nye regler, der byggede paa praksis, hvilket i sig selv gør det mindre sandsynligt, at bestemmelsen skulle hvile paa Viborg landstings dom af 13. august 1583[1]. Forklaringen er snarere den, at Lassen har foreslaaet reglen som korrelat til de strenge regler om salg af falden arv — idet han iøvrigt helst saa adgangen til salg af saadan arv udelukket. Allerede i sit udkast til en arvelov havde han desuden indsat et forbud imod dispositioner over »den lefvendis Arf och Formue . . . formedelst stor Mistanke og ventende Uleiligheder, som deraf foraarsagis kunde« (2-1-3), og det er vel det naturligste at antage, at Lassen har genoptaget dette forslag i revisionskommissionen som en ringe erstatning for de mange udmærkede regler i hans forslag, som var blevet skudt til side af Vinding.

Medens det altsaa maa anses for tvivlsomt, om en række af de domme, der af Secher er anført som kilde til bestemmelser i Danske Lov, lader sig opretholde som saadan, og det i nogle tilfælde maa siges at være ganske usandsynligt, at Vinding skulle have formuleret den paagældende lovregel paa grundlag af en tidligere afsagt dom, er det paa den anden side utvivlsomt, at hans henvisning i overskriften til Første Projekt til »afsagte Domme« dækker over en realitet. Saaledes bygger D. L. 6-13-6 om straffen for den kvinde, som uden føje sigtede en mand for at have beligget hende »og saaledes aabenbarer sin egen Skam og gør sig selv til Hore,« ubestrideligt paa den sjællandske landstingsdom af 12. januar 1595[2], der anvender ganske samme udtryk om kvinden. Ogsaa i tilfælde, hvor Secher ikke har ment sig berettiget til at anføre en ældre dom som kilde, kan der ikke være tvivl om sammenhængen. Dette gælder saaledes den navnlig af Vinding Kruse[3] fremhævede dom af 4. august 1590[4], der forekommer i flere af de haandskrevne præjudikatsamlinger. Dommen fastslog som bekendt, at pantsætteren havde ret til at vindicere sin guldkæde fra den person, til hvem den var frempantsat, mod at betale den fordring, for hvilken den oprindelig

[1] Gl. DD. IV s. 23.
[2] Gl. DD. IV s. 436.
[3] Ejendomsretten (3. udg.) s. 1233.
[4] Gl. DD. IV s. 219 ff.

var pantsat. Formuleringen af D. L. 5-7-4 ligger saa nær op ad sprogbrugen i dommen — saavel ved sin udtrykkelige fremhævelse af, at sagsøgte havde krav paa »tilbørlig rente« af den oprindelige fordring som ved sin omtale af hans ret til at sagsøge frempantsætteren for forskellen mellem dette beløb og hans egen fordring — at det ville være tvungent at søge bestemmelsens kilde i den norske lov af 1604 og i romerrettens regler[1]. Ogsaa reglen i 5-10-22 om, at svin, som ikke er brændt med tilbørligt mærke, forinden de sættes paa olden i andenmands skov, frit kan optages — en regel til hvilken Secher ikke har kunnet paavise nogen kilde — var fastslaaet i ældre praksis, f. eks. i en ældre Sjællands landstings dom og i rettertingets dom af 19. oktober 1557, som ligeledes findes i de haandskrevne præjudikatsamlinger. Naar Første Projekt i 4-2-32 fastslog at »lov« d. v. s. partsed med mededsmænd kun maatte anvendes som subsidiært bevis, er det ogsaa sandsynligt, at denne regel er inspireret af rettertingsdommen af 31. maj 1592[2], der kun tillod en adelsmands enke at præstere 12 riddersmænds ed paa, at hendes barn var levende født og døbt før faderens død under hensyn til, at der forelaa modstridende vidneforklaringer. For D. L. blev denne dom imidlertid uden betydning, idet adgangen til partsed med mededsmænd blev helt afskaffet paa et senere stadium af lovarbejdet. Ogsaa reglen om, at selvmordere ikke maa begraves i kirken eller paa kirkegaarden, bygger øjensynlig paa Viborg landstingsdom af 1592, men afspejler formodentlig den før reformationen gældende ret. At bestemmelsen skulle være taget fra romerretten, som anført af Secher[3], kan i hvert fald kun gælde reglen om forbrydelse af selvmorderens formue, men at kildeforholdet m. h. t. denne del af bestemmelsen er det angivne, bestyrkes ved, at reglen indkom i 1. revisionskommission paa Lassens forslag. I det hele kan det vist fastslaas, at Vinding har haft adgang til en af de almindelige præjudikatsamlinger og i et vist omfang benyttet den. En nøjere undersøgelse vil sikkert kunne vise, hvilken af de forskellige typer af samlinger Vindings haandskrift har tilhørt.

Noget dyberegaaende studium af den utrykte praksis har Vin-

[1] Udg. s. 766.
[2] Gl. DD. IV s. 335.
[3] Udg. s. 897.

ding imidlertid ikke indladt sig paa, og som det vil blive omtalt i det afsluttende afsnit, er dette i virkeligheden en af de væsentligste mangler ved hans kodifikation.

V

De fire revisionskommissioner

Frederik III's død medførte en foreløbig standsning i lovarbejdet. I den første tid efter Christian V's tronbestigelse havde Schumacher fuldt op at gøre med andre forretninger, saaledes at arbejdet paa kodifikationen maatte træde i baggrunden. Som bekendt var overgangen til den nye konges regeringstid præget af intriger og indbyrdes kampe mellem saa fremtrædende personer som Gabel, Gyldenløve og Ahlefeldt, og Schumachers stilling var i denne tid vanskelig nok. Hertil kom det organisatoriske arbejde, som blev overdraget ham, bl. a. udfærdigelsen af kancelliinstruksen og instrukserne for de andre øverste statsorganer. Kompetenceforholdet mellem ham og hans gamle foresatte, kansleren Peder Reedtz, maatte ogsaa give anledning til vanskeligheder, selv om det i reglen lykkedes Schumacher at trække det længste straa. Peder Reedtz var imidlertid en prøvet kraft i administrationen, som ikke nemt lod sig puffe helt til side, og det er vel hensynet til ham, der har holdt Schumacher tilbage fra at forsøge paa at presse Vindings udkast igennem som lov.

Imidlertid syntes arbejdet paa tilvejebringelsen af lovbogen en overgang at skulle komme ind i et helt nyt spor, idet der den 9. september 1671 udgik en ordre til landsdommerne i Sjælland, Fyen, Jylland og Laaland-Falster om at gennemgaa lovene, recesserne og forordningerne med det formaal at fastslaa, hvad der trængte til at »ophæves, forandres, formeres og forbedres«, og betænkninger herom skulle snarest muligt indsendes til Griffenfeld — som Schumacher nu hed —. Hvilke motiver der i virkeligheden ligger bag ved den kongelige ordre, er ikke nemt at sige. Formelt kunne man naturligvis begrunde den med, at landsdommerne gennem deres daglige virksomhed maatte have et førstehaands indtryk af, hvor

[1] S. og St. II s. 254 f.

manglerne fandtes; men landsdommerne var netop i disse aar en kreds af personer, hvis faglige kvalifikationer ikke var særlig store, og dette var Griffenfeld med sin yderst nøgterne vurdering af de embedsmænd, han kom i berøring med, sikkert ganske klar over. At det var Griffenfeld, som stod bag ved ordren, synes at fremgaa deraf, at den var paraferet af ham og ikke af Peder Reedtz. Man kan da enten søge forklaringen i bestræbelser fra Griffenfelds side for at trække sagen i langdrag, hvilket dog ikke synes vel foreneligt med, at landsdommerne snarest muligt skulle udføre det dem paalagte hverv, eller — hvad der forekommer mere sandsynligt — i et ønske om at stille Vindings udkast i et flatterende relief, idet henvendelsen til landsdommerne, hvis den overhovedet førte til noget resultat, formodentlig ville vise, at der ikke var noget større behov for reformer og forbedringer af den gældende ret. Det grænsede faktisk til det urimelige at forlange, at de brave landsdommere, hvis uddannelse og hidtidige virksomhed ikke gav dem nogen forudsætninger for at foretage en kritisk bedømmelse af hele den gældende ret, skulle løse en saa omfattende opgave, som der her var tale om.

Resultatet af henvendelsen til landsdommerne blev da ogsaa ganske negativt. Der kom øjensynlig overhovedet ikke noget svar fra dem. Lidt bedre gik det med løsningen af den mere begrænsede opgave, som regeringen noget senere stillede dem, nemlig at afgive betænkning over en memorial, som var indleveret med forslag om seks nærmere udformede nye retsregler. Denne henvendelse fremkaldte dog besvarelser fra landsdommerne i Fyen[1] og en af de nørrejyske landsdommere. Ganske symptomatisk for dommernes indstilling er den almindelige udtalelse i de fynske landsdommeres betænkning, som tillige indeholder forklaringen paa, at regeringen ikke havde faaet svar paa sit spørgsmaal om, paa hvilke punkter retstilstanden trængte til reformer: »Efterdi det er betenkeligt at forandere landslougen, uden det saa klaer kan demonstreris, at den formedelst Tidernis Forandring er Kongen och i saa Maader Landet skadelig . . .«

Endnu i sommeren 1672 var man ikke kommet et skridt videre i retning af at ophøje Vindings udkast til lov, og det er under disse

[1] Ikke Sjælland — som af Secher angivet (l. c. s. 255).

omstændigheder forstaaeligt, at Peder Lassen som tidligere omtalt stadig holdt sit i 1667 udarbejdede udkast à jour. Det kunne jo ikke anses for udelukket, at han paany ville blive sat ind i lovarbejdet som en af hovedkræfterne. Hans oprejsning kom ogsaa, men dog i en anden form, end han havde haabet paa. Den 24. september 1672 blev der ved en kongelig ordre nedsat en kommission til at revidere Vindings udkast. Kommissionen skulle afholde flere ugentlige møder og afgive en betænkning »postvis« om de af den foreslaaede ændringer i udkastet[1].

Formanden for revisionskommissionen var ingen ringere end selve kansleren Peder Reedtz. Hermed var arbejdet lagt op i det højest mulige plan, og man maa vel antage, at det skyldtes Reedtz' personlige ønske, at han blev sat ind i kommissionen og fik paalagt den dermed forbundne meget betydelige arbejdsbyrde. Derved fik han ogsaa lettere sat igennem, at Peder Lassen skulle gøre ham selskab. Som det tredie medlem af kommissionen beskikkedes den juridiske professor, generalprokurøren Peder Lauridsen Scavenius, der saaledes paany traadte ind i lovarbejdet. Hans faglige kvalifikationer i saa henseende var hævet over enhver tvivl; men da han var Vindings svoger, maatte hans udnævnelse være Vinding meget kærkommen og til en vis grad plastre paa, at Vinding blev holdt udenfor og ikke fik mulighed for at forsvare sit udkast i en kommission, hvis flertal næppe kunne anses for at være ham særlig gunstig stemt. Senere tiltraadte biskop Hans Vandal kommissionen, men med begrænset mandat, idet han alene skulle deltage i revisionen af reglerne om gejstligheden.

I revisionskommissionen søgte Lassen endnu engang at trænge igennem med sit forslag om, at loven skulle inddeles i tre bøger, dels fordi Jyske Lov og recessen af 1643 var inddelt paa denne maade, dels fordi tretallet »udi vegtige ting (er) actet og brugt som det fornemiste og fuldkommenste«[2]. I 1. bog skulle alle verdslige sager omhandles, i 2. bog processen og i 3. bog gejstligheden og kirkeordningen. Ligesom Jyske Lov skulle lovbogen begynde med reglerne om arv; men iøvrigt maa det indrømmes, at Lassen i stor udstrækning havde accepteret Vindings kapitelinddeling, selv

[1] l. c. s. 267.
[2] l. c. s. 268.

om han paa adskillige punkter foreslog en forbedring af systematiken. Med et enkelt afsnit — reglerne om værneting, som Vinding for en stor dels vedkommende havde udarbejdet paa grundlag af det tidligere proceslovforslag — var han dog meget utilfreds og omordnede det ganske »for methodens skyld udi saa vidtleftig og høynødig materie«[1]. Det kan heller ikke nægtes, at resultatet blev en højst tiltrængt forbedring af Vindings temmelig kaotiske gruppering af de enkelte regler. Lassens forslag[2] var præget af hans store systematiske evner og ganske klart i sin opbygning: 1) hjemting, 2) privilegerede værneting, 3) undtagelsesværneting, herunder kontraktsværneting, vedtaget værneting, regnskabs- og administrationsværneting, misgerningsværneting og fast ejendoms værneting, 4) flere mulige værneting, 5) regler om mødepligt.

Iøvrigt indskrænkede Lassen sig i større udstrækning, end man kunne have ventet, til at kommentere de enkelte bestemmelser i projektet. Det springer i øjnene, at den gamle jurist efterhaanden var kørt træt. Da hans haab om at faa sit eget forslag lagt til grund for det fremtidige lovarbejde glippede, synes han i alt væsentligt at have resigneret. Spørgsmaalet om, hvor mange bøger loven skulle inddeles i, var i virkeligheden ikke megen diskussion værd, og Lassen havde jo selv i sin tid stillet sig imødekommende over for en løsning, der bestod i en inddeling af lovbogen i væsentlig flere bøger end de 3, som han principalt ønskede. Hans argumenter for at bibeholde tredelingen var ogsaa mere følelsesbestemte, end man ville have ventet fra hans side, og hans egen disposition til en omordning af Vindings projekt viste klart det kunstige i at benytte en inddeling i tre bøger, idet der er et iøjnefaldende skel midt i 1. bog.

M. h. t. Lassens indstilling over for Vindings arbejde maa man sige, at den almindelige opfattelse i litteraturen[3] ikke yder ham fuld retfærdighed, naar det fremhæves, at hans kritik havde en vis nærgaaende personlig karakter, og at Lassen forsøgte at modificere udkastets regler i retning af de i romerretten indeholdte løsninger af de paagældende problemer.

Til kritikens form maa det for det første bemærkes, at vort

[1] S. og St. I s. 378.
[2] l. c. II s. 273 ff.
[3] Se f. eks. Illustreret Dansk Litteraturhistorie I s. 813 (R. Paulli). Dansk biografisk Leksikon XIV s. 119 (Stig Iuul).

kendskab til den hidrører fra Lassens eget haandeksemplar af Vindings arbejde, og at der maa indrømmes en mand en ret betydelig margin m. h. t. den udtryksmaade, han benytter i notater til brug for sig selv. Om hans mundtlige indlæg i kommissionen har været holdt i samme tone eller muligvis er fremtraadt i mere afdæmpet form, er et spørgsmaal, som det af gode grunde er umuligt at komme til bunds i. Det maa endog siges, at hans kritik i reglen er holdt i en ret urban tone. At han ofte anvender det latinske »*male*« om en regel, som i virkeligheden indeholder en misforstaaelse fra Vindings side af gældende ret, er der intet at sige til. Paa den anden side svinger han sig nu og da op til et »*laudo*« eller et »*hoc quidem æquum et honestum*«, ja, en enkelt gang naar han saa højt som til »*laudo profecto, licet lege destituimur*«. Hans objektive holdning over for projektet, efter at han havde maattet resignere m. h. t. at faa sit eget udkast igennem, fremgaar ogsaa af det ikke saa sjældent forekommende »*tu amplius cogita*« ved forslag fra Vindings side, som han fandt en nøjere overvejelse værd. Kun ganske enkelte steder gaar han i sine bemærkninger videre, end almindelig omgangstone kunne acceptere som passende. F. eks. taler han i sin note til projektets 3-32-6 om kompilatorens (collectors) sløvhed, som har faaet ham til at medtage kildens pluralis majestatis. Ud for 4-2-44 staar »*nugæ, nugæ nugarum*« (snak og atter snak). Derimod er brodden i den ofte fremhævede bemærkning om »svinesti« i 5-20-2 meget usikker, idet der her blot staar: »*valde ipsi familiare sed juri inconveniens hospitium*« d. v. s. et for ham (Vinding) meget sædvanligt opholdssted, men ikke passende for en lov. Hvis udtalelsen skulle referere sig til Vinding personlig, ville den ganske vist være temmelig nærgaaende — selv om det maa siges at være uklart, hvad han hentydede til. Det latinske udtryk behøver dog ikke at gaa ud paa andet end, at den slags ord ikke hørte hjemme i en lov, men at Vinding gentagne gange havde benyttet det i sit udkast (nemlig i 5-15-6, 5-16-16 og 5-20-2). Lassen havde nemlig sine ganske bestemte meninger om, hvorledes en lovtekst burde formuleres, hvilket ogsaa fik ham til at forkaste udtrykket »klov imod klov, horn imod horn« som en »*sordidus loquendi modus*« (3-26-35).

Hvad angaar Lassens af romerretten paavirkede ændringsforslag, er de forholdsvis faatallige — at hans bemærkninger til projektet

er affattet paa latin, i hvert fald for flertallets vedkommende, siger naturligvis intet i saa henseende. De laan, han foreslog fra romerretten, angik i reglen spørgsmaal, hvorom der ikke i forvejen fandtes regler i dansk ret, og hvor en retsdannelse ud fra forholdets natur derfor var nærliggende. I sit arvelovsudkast havde han i sin tid foreslaaet indført en adgang til at adoptere, og dette forslag genoptog han i revisionskommissionen. Det samme gjaldt forslaget om anerkendelse af det holografiske testamentes gyldighed og om adgang for forældre til at gøre deres børn arveløse. Til Vindings forslag om, at kvinder kun i visse sager skulle kunne gaa i rette paa landstinget eller højesteret, ville han paa tilsvarende maade føje den romerretlige regel om, at de i almindelighed ikke maatte aflægge vidnesbyrd i straffesager og offentlige sager samt aflægge ed. Reglerne om groshavari i søretten af 1561 ville han supplere med nogle detailregler fra *lex Rhodia de jactu*, som har haft stor betydning for udviklingen af de middelalderlige regler om groshavari. Naar han ønskede antallet af vidner ved testamenter fastsat til 5, var det imidlertid ikke nogen direkte anvendelse af romerrettens regel, men en analogi fra de om indgaaelse af trolovelse foreskrevne formkrav, til hvilke han udtrykkelig henviste. I forbindelse med reglerne om frugterhvervelse (D. L. 5-5-4) kommer han ind paa spørgsmaalet om risikoens overgang og refererer her den romerretlige ordning, hvorefter risikoen overgik, naar købet var perfecta. Nogen hertil svarende regel blev imidlertid ikke foreslaaet af ham, og spørgsmaalet om, hvornaar risikoen gik over, maatte derfor finde sin løsning i praksis og gjorde dette allerede i 1684 ved en højesteretsdom, som var i overensstemmelse med den romerretlige regel[1]. Endelig kan nævnes, at han i tilfælde af, at et husdyr dræbte et andet, som tilhørte en anden ejer, ønskede de romerretlige regler om *actio de pauperie* indført med deres sondring imellem, om det dræbte dyr var det angribende eller ej, og med adgang for ejeren af det skadevoldende dyr til at frigøre sig for ansvar ved at udlevere dyret. Den sidste regel accepteredes af kommissionen, medens man iøvrigt fastholdt den af Vinding foreslaaede ordning, som byggede paa den norske lov af 1604.

Som eksempel paa, hvorledes Lassen omvendt fandt den romer-

[1] Thøger Nielsen: Studier over ældre dansk formueretspraksis s. 109.

retlige ordning utilfredsstillende, kan nævnes reglen om, hvorledes der skulle forholdes i tilfælde af, at en arvelader og hans arving omkom samtidig eller under saadanne omstændigheder, at det ikke kunne fastslaas, hvem der først var afgaaet ved døden. Ud for den af Vinding foreslaaede regel, som optoges i D. L., har Lassen skrevet »*Contra jus civile, ubi præsumitur debilior primo obiisse, debilior autem fœmina quam masculus, infans et decrepitus senex quam adultus*«[1]. Lassen accepterede imidlertid Vindings forslag paa dette punkt.

I en række tilfælde rettede Lassen misforstaaelser, som Vinding havde gjort sig skyldig i, f. eks. at underretsdommere skulle tage meddomsmænd til sig, naar de skulle paadømme æressager — om der forelaa en misforstaaelse paa dette punkt er dog ikke helt sikkert, idet det som tidligere omtalt var Vindings mening, at landstinget kun skulle dømme som appelinstans, hvorfor æressager positivt maatte henlægges til underretterne i modsætning til, hvad der var tilfældet efter gældende ret. Derimod havde Vinding misforstaaet reglen i forordningen af 14. december 1650 om forældelse af eksekutionsadgangen i løbet af et aar som hjemlende en ankefrist af tilsvarende længde m. h. t. den paagældende dom. Det af Vinding i projektets 1-5-9 anvendte udtryk »sagvolder« ønskede Lassen erstattet med »sagsøger«, idet han hævdede, at »sagvolder« betød »sagsøgte«. Senere sprogbrug har givet ham ret i denne indvending, men Lassen maatte i kommissionen indrømme, at man i samtiden ogsaa anvendte udtrykket »sagvolder« i betydningen »sagsøger«. Resultatet blev et kompromis, idet udtrykket i den nævnte bestemmelse erstattedes med det neutrale »den, som uret sket er«.

Af egentlige reformer foreslog han — og fulgtes heri af kommissionen, — at voldgift kunne vedtages ogsaa udenretligt, ligesom han fik reglerne om »skikkelighed for retten« udvidet til ogsaa at gælde i sager, som paakendtes af kommissarier. Til støtte herfor anførte han, at processen i den slags sager ofte foregik paa en for familiær maade med skænderi og upassende tale uden respekt for kommissarierne, som følte sig meget ilde berørt — der laa øjensynlig personlige erfaringer bag ved forslaget. Ogsaa dette accepteredes af kommissionen ligesom forslaget om, at vidnesbyrd afgivet af

[1] S. og St. II s. 112 f.

børn under 15 aar skulle kunne anerkendes som bevis, naar barnet var i stand til at skønne over ret og uret. Derimod havde han ikke held med sig, da han foreslog, at den af Vinding fastsatte regel om, at ransmanden ifaldt straf af igæld og tvigæld, skulle udgaa, fordi den ikke havde hjemmel i gældende ret, der alene fastsatte straf af 3 marks bøde.

2. bog (om gejstligheden) synes ikke at have haft Lassens interesse i højere grad. I hvert fald havde han ingen bemærkninger at gøre til denne, og heller ikke reglerne om købstadsforhold gav ham i ret mange tilfælde anledning til kommentarer.

Som ovenfor omtalt lykkedes det i en række tilfælde Lassen at gennemføre sine synspunkter i kommissionen, men dog langtfra altid. Hvad de øvrige kommissariers indsats angaar, lader den sig ikke fordele imellem dem, idet vi ikke som for Lassens vedkommende har bevaret de haandeksemplarer, som Reedtz og Scavenius maa have været i besiddelse af. De mange rettelser fremtræder som foretaget af kommissionen som saadan, og det er naturligvis muligt, at en stor del af dem kan føres tilbage til Lassen, selv om han ikke har anført dem i sit eget eksemplar. Lassen synes saaledes at have været særlig virksom for at slette de i Vindings udkast tilbageværende regler om forskelsbehandling af adelige. Dette gælder f. eks. adelens fritagelse for nam og vurdering, der blev slettet som uomtalt i adelens privilegier af 1661[1]. At en kreditor, som ikke kunne faa fyldestgørelse paa anden maade, kunne tvinge skyldneren til at arbejde gælden af — en regel om hvilken Lassen med føje bemærkede, at den smagte af den gamle trældom — blev ligeledes udeladt paa Lassens forslag[2].

I sproglig henseende undergik forslaget en ret gennemgribende omarbejdelse i kommissionen, hvorved det blev væsentlig bedre, end det oprindelig havde været. I næsten hvert eneste kapitel blev der foretaget formelle ændringer, navnlig ud fra det synspunkt, at saa vidt muligt alle ord, som ikke havde en selvstændig juridisk betydning, skulle udelades. Paa denne maade forsvandt en lang række tautologiske udtryk fra Vindings projekt: »Befindis og bevisis« blev til »bevisis«, »sidde at dømme« til »dømme«, »begge parter« til

[1] S. og St. I s. 464.
[2] l. c. s. 466.

»parterne«, »lage og lovlig« til »lovlig«, »hinder og skade« til »skade«, »bevilling og tilladelse« til »tilladelse«, »haandværker eller embedsmand« til »embedsmand«, »hinder eller skade« til »skade« o. s. v. Visse vanskeligt forstaaelige ord blev erstattet med klarere udtryk; »fortog« blev til »ophold«, »pactis« til »fordrag«, »logement« til »herberg« o. s. fr. I det hele kan det siges, at den prunkløse stil, som er karakteristisk for Danske Lov, for en stor del kan føres tilbage til den 1. revisionskommissions indsats.

Alt i alt slap imidlertid Første Projekt mere uskadt igennem 1. revisionskommission, end man maaske paa forhaand kunne have ventet. Et betydeligt antal af dets bestemmelser var vel blevet slettet, sproget havde været genstand for en gennemgribende affiling og i detailreglerne var der foretaget adskillige mindre ændringer, men af egentlige tilføjelser var der kun faa, og forslagets struktur og inddeling var i alt væsentligt bibeholdt. Hvad der var foregaaet, var en revision i egentlig forstand, ikke nogen omarbejdelse af projektet. Det har dog næppe været behageligt for Vinding at staa helt uden for dette arbejde. Der er en vis sandsynlighed for, at han gennem svogeren Peder Scavenius i et vist omfang er blevet holdt underrettet om, hvad der foregik i kommissionen, og har han haft lejlighed til at se Scavenius' haandeksemplar, har han næppe følt sig særlig opbygget ved den maade, hvorpaa der blev skaaret i og rettet stil paa hans arbejde. Foreløbig var der imidlertid intet at gøre for ham. Han havde ingen mulighed for at gøre sine standpunkter gældende over for kommissionen eller forsvare sine formuleringer af projektets regler. Om kommissionen nogen sinde blev færdig med sit arbejde, vides ikke. Ganske vist er der bevaret et eksemplar af den tekst, som fremkom ved, at de foretagne ændringer indarbejdedes i Første Projekt; men den af kongen ønskede indstilling ses ikke at være afgivet. Maaske har kommissionen følt sig noget usikker m. h. t. de kirkeretlige regler. I hvert fald paalagdes det den 31. marts 1674 stiftsøvrighederne at fremsætte forslag til ændringer af den kirkelige lovgivning, for at de, saafremt de kunne godkendes af kongen, kunne indføres i »det ny under hænder værende corpus juris«[1]. Den maade, hvorpaa teksten omtales, tyder i hvert fald paa, at man endnu paa dette tidspunkt ikke betragtede revisionen som afsluttet.

[1] l. c. II s. 291.

Den 10. juli 1674 døde imidlertid Peder Reedtz. Hermed havde revisionskommissionen ikke blot mistet sin faktiske formand, men var reduceret til at bestaa af to medlemmer foruden det gejstlige medlem, som ikke deltog i behandlingen af andre regler end de kirkeretlige. En rekonstruktion af kommissionen var derfor nærliggende, hvis arbejdet ikke kunne betragtes som afsluttet, og den fandt sted paa en maade, som klart viste, hvorledes Griffenfeld nu var den alt dominerende person. Ikke blot fik han Vinding ind i kommissionen, men denne udvidedes yderligere med Griffenfelds svoger, borgmesteren i København JØRGEN FOGH. Denne var ligesom Lassen indehaver af en udenlandsk juridisk licentiatgrad, men har ikke iøvrigt gjort sig bekendt i kraft af sine juridiske kvalifikationer. Det havde unægtelig været mere nærliggende at udpege Peder Resen, som var juridisk professor og i sine forelæsninger havde behandlet dansk ret, hvilket var temmelig enestaaende i datiden. Ifølge de fra ham selv hidrørende oplysninger havde han endog udarbejdet en »Jurisprudentia Romano-Danica eller lovenes rette kundskab af de romerske og danske lovbøger[1].« Forbigaaelsen af Resen til fordel for Fogh kan kun have haft som formaal at skaffe Vinding flertallet inden for den rekonstruerede kommission.

Hvornaar rekonstruktionen fandt sted, vides ikke med sikkerhed, men den er antagelig sket engang i 1675 ved en mundtlig ordre, som har været meddelt af Griffenfeld personlig[2].

Den nye kommission gennemgik Første Projekt artikel for artikel. En stor del af de af 1. revisionskommission foreslaaede ændringer slap igennem, men i en række tilfælde ønskede Vinding og Fogh projektets oprindelige tekst bibeholdt. Dette gjaldt saaledes bestemmelsen om, at æressager skulle kunne afgøres ved underretterne, medens Lassen og Scavenius stod fast paa den gældende rets regel om, at kun overdomstolene skulle kunne afgøre den slags sager. Ankefristen for underretsdomme, som Vinding formentlig ved en misforstaaelse havde fastsat til aar og dag, medens 1. revisionskommission havde opretholdt reglen om, at den skulle være 2 aar, æn-

[1] Festskrift i Anledning af tohundrede Aars Dagen for Indførelsen af juridisk Eksamen ved Københavns Universitet s. 77 (Poul Johs. Jørgensen).

[2] Af Lassens selvbiografiske optegnelser fremgår, at en sådan mundtlig ordre blev meddelt af Griffenfeld, da Scavenius og Lassen 7. august 1674 overrakte ham det reviderede projekt. Dengang var det dog Griffenfelds hensigt selv at deltage i kommissionens møder; men dette opgav han senere.

dredes nu med alle stemmer imod Lassens til 6 maaneder. Ligeledes stod Lassen nu alene med sit forslag om, at børn under 15 aar i visse tilfælde skulle kunne afgive vidneforklaring.

Selv om det i det saakaldte »*Sidste Projekt*«, der foreligger som resultat af 2. revisionskommissions behandling af Første Projekt, er en stadig tilbagevendende bemærkning: »*L. bliver ved Revisionen*«, følte Lassen sig dog ikke slavisk bundet af de standpunkter, han havde indtaget i 1. revisionskommission. Han havde saaledes oprindelig været af den opfattelse, at de gældende regler om laaseforfølgning (d. v. s. om erhvervelse af ejendomsdom) skulle optages, selv om de — efter hans oprigtige mening, som han udtrykte det — burde afskaffes. I 2. revisionskommission var hans opfattelse blevet mere afklaret, og han og Scavenius fremsatte et formeligt forslag om afskaffelse af ordningen. Dette vandt dog ikke de andre medlemmers bifald, og først i den 4. og sidste revisionskommission blev den ophævet. Andre af sine tidligere forslag frafaldt han, f. eks. at det i lejermaalsbestemmelserne skulle udtales udtrykkeligt, at forholdets strafbarhed var betinget af, at der forelaa besvangrelse — hvilket var i overensstemmelse med retspraksis paa den tid og langt senere blev udtrykkeligt fastslaaet som autentisk fortolkning af D. L. 6-13-1 ved reskript af 30. november 1759. Dette reskript hvilede paa Stampes redegørelse for udtrykkene »*beligge*« og »*krænke*«, som efter hans opfattelse var *synonima* med »*besvangre*« i den ældre lovgivning[1]. Maaske har Lassen været af samme opfattelse som Stampe næsten 100 aar senere, saaledes at han kun ex tuto har foreslaaet den udtrykkelige fremhævelse af, at besvangrelse skulle have fundet sted. I modsat fald betød bestemmelsen en saadan omlæggelse af det strafbare forhold, at det er vanskeligt at forstaa, at han skulle have accepteret den. Ogsaa paa andre punkter var han overordentlig eftergivende. Saaledes synes han uden videre at være gaaet med til at udstrække delingen in stirpes et lineas i sidelinien til arveladerens søskendes børnebørn, hvilket han oprindelig havde været en modstander af, idet han var tilhænger af en deling in capita i dette tilfælde. Ogsaa adoptivbørns arveret har han øjensynlig opgivet uden modstand.

En betragtning af Lassens indsats i 2. revisionskommission synes

[1] Erklæringer II s. 735.

at vise, at han i endnu højere grad end i den første revisionskommission havde opgivet at gøre effektiv modstand imod Vindings projekt. I hvert fald savner man ganske forslag fra hans side af tilsvarende art som de bestemmelser, han foreslog til udkastets forbedring i den første kommission, og adskillige af sine tidligere forslag havde han som omtalt helt frafaldet.

Et enkelt afsnit var næsten ubehandlet i Første Projekt, idet Vinding ligesom i Codex Fredericius havde indskrænket sig til at optage søretten af 1561 in extenso. Øjensynlig er han dog blevet klar over, at denne løsning var utilfredsstillende, hvorfor han udarbejdede en ny tekst, som vel i betydeligt omfang hvilede paa søretten af 1561, men tillige paa adskillige punkter benyttede den hamborgske byret af 1605 som kilde. I hvert tilfælde er et saadant udkast bevaret, og det fremgaar af en paategning paa det, at det har været forelagt kommercekollegiet, som billigede dets indhold, men ankede noget over den anvendte systematik. Secher lader det vel staa hen[1], om Vinding er forfatter af udkastet, men at dette er tilfældet, synes dog overvejende sandsynligt. Dels er der i Sidste Projekt sat plads af til det, dels har det optaget i sig en række af de ændringer, som var vedtaget i 1. revisionskommission, bl. a. Lassens forslag om udvidelse af groshavarireglerne til det tilfælde, hvor der akkorderedes med fribyttere om en vis summa, en regel, som var hentet fra digesterne (14, 2, 3). I hvert fald er det nærliggende at søge forfatteren mellem medlemmerne af 2. revisionskommission, og at det ikke kan have været en af de tre fagjurister, som har forfattet det, følger af dets lidet systematiske opbygning.

Naar det søretlige afsnit ikke blev optaget i Sidste Projekt i den af kommercekollegiet ønskede omredigerede skikkelse, hænger dette sikkert sammen med den bratte afslutning af kommissionens arbejde, som skyldtes Griffenfelds fald og den i forbindelse hermed staaende fængsling og senere domfældelse af Jørgen Fogh. Heller ikke Scavenius følte sig helt vel til mode i den nærmest følgende tid, saa længe man ikke med bestemthed vidste, hvad anklagerne gik ud paa. I hvert fald gik der i København rygter om, at retsforfølgningen skulle udstrækkes ogsaa til Scavenius[2].

[1] S. og St. II s. 397.
[2] A. D. Jørgensen: Peder Schumacher Griffenfeld II s. 369 f.

Der gik nu fire aar, i hvilke arbejdet laa fuldstændig hen. Vinding havde ved Griffenfelds fald mistet den kraftige støtte, som hidtil havde snart fremmet, snart sinket arbejdet, naar det var i Vindings interesse, og i Danske kancelli omfattede man næppe udarbejdelsen af lovbogen med større interesse. Da arbejdet omsider kom i gang igen, var det ligesom i Griffenfelds tid gennem kongens kammer, at ordren herom udgik, og maaske har den nye kammersekretær — CASPAR SCHØLLER — spillet en tilsvarende rolle som Griffenfeld. For Schøllers vedkommende var der imidlertid ikke tale om at støtte nogen bestemt favorit. Tværtimod etablerede det kongelige missive af 28. februar 1680 en tilsvarende ordning som den, man havde forsøgt ved nedsættelsen af den 1. lovkommission 1661 — og senere havde maattet opgive som upraktisk — nemlig at udnævne en talstærk kommission. Det maa imidlertid siges, at kommissionen, der denne gang dog kun havde 13 medlemmer, repræsenterede en meget betydelig sagkundskab. Baade Vinding og Scavenius var medlemmer, hvorimod der af gode grunde ikke blev tale om, at ogsaa Fogh indtraadte i kommissionen. At Peder Lassen ikke var medlem, skyldtes næppe noget ønske om at eliminere en fortsat opposition imod Vinding[1]. Som tidligere omtalt var Lassen efterhaanden blevet meget spagfærdig i sin kritik af Vindings arbejde, og det er vel sandsynligere, at det var af helbredsmæssige grunde han fritoges for arbejdet, som skulle foregaa i et ret forceret tempo. Lassen var nu 74 aar gammel og maaske ret stærkt legemligt svækket. Han døde iøvrigt allerede aaret efter. PEDER HANSEN RESEN, som var blevet holdt uden for den 2. revisionskommission, indtraadte nu i den 3. kommission; men med den begrænsede opgave, som stilledes denne, var der ikke mange muligheder for, at han kunne gøre sin store sagkundskab gældende.

Kommissionen skulle sammenholde sidste Projekt med saavel Første Projekt som »*Revisionen*«, d. v. s. resultatet af 1. revisionskommissions arbejde, og hvis det viste sig, at der var noget i de to sidstnævnte tekster, som befandtes godt, men ikke var medtaget i Sidste Projekt, skulle det indføres i den endelige tekst. Den udstrakte hensyntagen til »Revisionen«, som paalagdes 3. revisionskommission, kan næppe forstaas paa anden maade end, at man havde en

[1] Saaledes Secher (S. og St. II s. 424).

formodning om, at der i 2. revisionskommission maaske var faret vel haardt frem imod Lassens kritiske bemærkninger til projektet, og at man, da Lassen nu var afskaaret fra selv at gøre sine synspunkter gældende, ønskede disse drøftet paa grundlag af »Revisionen«. Endvidere skulle loven føres à jour ved optagelsen af den senere lovgivning i den udstrækning, dette var tjenligt og fornødent, samt forsynes med en »zirlig Fortale«, og hele arbejdet skulle tilendebringes i løbet af 4 maaneder.

Den sidste del af befalingen blev i hvert fald ikke ført ud i livet. Lovkommissionen var samlet i henved et aar og holdt et meget stort antal møder, i visse perioder næsten dagligt, men arbejdet sinkedes, dels ved at særlige opgaver overdroges til kommissionen ved siden af det, som maatte være dens hovedopgave, dels ved daarligt samarbejde inden for kommissionen, og det hjalp intet, at kongen gentagne gange paamindede den om at fremskynde arbejdet.

Den 3. revisionskommission er gaaet over i litteraturen som en temmelig ufredelig forsamling. Hvorvidt forhandlingerne i denne kommission var mere uharmoniske end i nogen af de foregaaende kommissioner, er dog maaske et spørgsmaal; men det er i hvert fald den eneste, hvorfra vi har bevaret en forhandlingsprotokol, af hvilken man kan se, hvor højt bølgerne gik. Det var navnlig de 3 gejstlige medlemmer biskop Hans Bagger, konfessionarius Hans Leth og den teologiske professor Kristian Nold, som voldte de andre medlemmer besvær. Alle tre var strengt ortodokse teologer og kom straks i opposition til de verdslige medlemmer ved at kræve de konfessionelle krav til fremmede, som slog sig ned i landet, skærpet. Heroverfor gjorde Vinding gældende, at »Lutheri Cathecismus med dens Forklaring var en fuldkommen norma til at examinere dem efter . . . og formente, at hvo som trode det, som derudi fantis, og lefvede christelig, kunde noksom blifve salig.«[1] Resultatet blev i dette som i adskillige andre tilfælde, at det overlodes til de gejstlige medlemmer at afgive særindstillinger til kongen. Paa et vist tidspunkt søgte de gejstlige medlemmer øjensynlig at sprænge kommissionens samarbejde ved trods foretagen tilsigelse at udeblive fra det møde, hvor reglerne om gejstligheden skulle drøftes, hvilket

[1] S. og St. II s. 463.

medførte en alvorlig paamindelse fra de verdslige medlemmers side om, at de skulle give møde ugedagen efter med en skriftlig redegørelse for deres indvendinger[1].

Af kommissoriet fremgaar ikke klart, om der ogsaa skulle være adgang for kommissionen til at fremsætte forslag, som ikke var hentet fra forarbejderne. Under alle omstændigheder skete dette i en række tilfælde. For saa vidt angik den udtrykkelige afskaffelse af partsed med mededsmænd i D. L. 1-14-8, var der dog kun tale om en tydeliggørelse af det standpunkt, hvortil Vinding, Scavenius og Fogh var naaet i 2. revisionskommission, medens Lassen havde indtaget det mere konservative standpunkt, at opretholde dette bevismiddel inden for snævre grænser. Af andre nye regler kan nævnes, at kun den for retten — ikke den for lovfaste vidner — afgivne tilstaaelse skulle være uigenkaldelig. Processen med høringsdele havde paa alle stadier af lovarbejdet været genstand for en vis modstand, og meningerne i 3. revisionskommission om, hvorvidt den skulle opretholdes, var meget delte, indtil man endelig enedes om at ophæve den. Ligeledes indførtes en adgang til at nedlægge forbud ved den lakoniske bestemmelse, som optoges i D. L. 1-21-22. F. s. v. angik hævd, var der kun et enkelt medlem, som ønskede adgangen til at vinde hævd paa løsøre afskaffet, da en saadan hævd kunne give anledning til tyveri (!) De øvrige medlemmer ville have hævdstiden nedsat til henholdsvis 10 og 6 aar, idet de fleste dog udtalte sig til fordel for en 6 aars frist.

Inden for familieformueretten gennemførtes den vigtige reform, at der fremtidig skulle bestaa fuldstændigt formuefællesskab mellem ægtefæller, saaledes at ogsaa arvejord indgik under dette. Den eneste, som udtalte sig herimod, var den adelige Ove Juel, men ogsaa han faldt til sidst til føje[2]. Redaktionen af D. L. 5-2-19 viser, at romerrettens ordning til en vis grad toges som forbillede[3]. Ogsaa paa et andet punkt medførte den forholdsvis stærke repræsentation af faglærte jurister i revisionskommissionen, at en romersk retsregel blev taget som forbillede, nemlig bestemmelsen i D. L. 3-17-3 om, at der ikke kunne paalægges den, som i forvejen var betynget

[1] l. c. s. 494 (17. november 1680).
[2] l. c. s. 535 jfr. 500.
[3] Fællig og Hovedlod s. 313 f.

med trende vidtløftige værgemaal, flere værgemaal. Den gennemførte ændring af formueforholdet mellem ægtefæller maatte faa konsekvenser m. h. t. formuleringen af adskillige af lovbogens øvrige bestemmelser, men herpaa var man ikke opmærksom i kommissionen lige saa lidt som i den 4. revisionskommission. En anden vigtig ændring refererede sig til oprettelsen af stamhuse (D. L. 5-2-65), hvorom forslag fremsattes af baron Jens Juel. Kommissionen kunne dog ikke enes om denne bestemmelse. Den var ogsaa i afgjort strid med den i datiden kendte dom af 1572, der tilsidesatte oprettelsen af Hesselagergaard til et stamhus som stridende imod loven, haandfæstningen og recessen, og bestemmelsen henstilledes derfor til kongens afgørelse.

Udkastets regler om testamenter synes ikke at have tilfredsstillet kommissionen, og justitsraad Mikkel Vibe udarbejdede herefter et helt kapitel om testamenter, som blev oplæst i kommissionen[1] og sandsynligvis senere skulle have været underkastet en egentlig drøftelse. Standsningen af kommissionens arbejde medførte imidlertid, at dette aldrig skete. Mikkel Vibes udkast[2] har særlig interesse ved, at det i alt væsentlig byggede paa Lassens arvelovsforslag i den 2. lovkommission — det adskilte sig dog fra dette ved ikke at fiksere tvangsarven til $^1/_2$ men til $^2/_3$, altsaa den kvotapart, som fastsloges i langt senere tid ved loven af 29. december 1857 — og Lassens tanker syntes saaledes endnu engang at skulle faa indflydelse paa den fremtidige testamentsret. Af nye bestemmelser havde Mikkel Vibe optaget Jens Juels om oprettelsen af stamhuse.

Af mere kuriøs interesse er den øjensynlig meget langvarige diskussion, som førtes i kommissionen m. h. t. spørgsmaalet om, hvorvidt en mand stadig — som efter Jyske Lov — skulle have lov at revse sin hustru med kæp og vaand, men ikke med vaaben. De to svogre Peder Scavenius og Rasmus Vinding modsatte sig stærkt, at reglen blev ophævet, men blev overstemt af de andre medlemmer[3].

Det strafferetlige afsnit gik i det hele uændret igennem revisionen. Et enkelt problem blev dog taget op til særlig behandling, nemlig reglerne om dueller, idet der forelaa en kongelig ordre herom[4].

[1] S. og St. II s. 508.
[2] l. c. s. 542 ff.
[3] l. c. s. 508.
[4] l. c. s. 434.

Naar bortses herfra og de i det foregaaende nævnte forandringer, bestod kommissionens arbejde i alt væsentlig af forholdsvis mindre rettelser og tilføjelser, og egentlig nyt kildemateriale ses ikke at have været inddraget under overvejelserne. Arbejdet holdt sig saaledes i det hele inden for de afstukne rammer, og disse foresloges tilmed indsnævret af kommissionen, idet den henstillede, at en lang række bestemmelser skulle udgaa af loven og anbringes i særlige love om politien og kommercien. Dette gjaldt saaledes et stort antal købstadsretlige regler.

Det sidste møde i kommissionen holdtes den 28. marts 1681, umiddelbart før paaske, og om nogen genoptagelse af møderne blev der ikke tale, idet der den 16. april blev udnævnt en helt ny kommission. Til forklaring heraf har Secher henvist til, at 3. revisionskommission formentlig blev sprængt paa grund af medlemmernes uenighed eller mangel paa evne eller vilje til at arbejde sammen[1]. Denne forklaring er dog temmelig fjerntliggende. Af protokollen synes nemlig at fremgaa, at der i den sidste tid, da kommissionen var samlet, var meget faa spørgsmaal, som gav anledning til uenighed mellem medlemmerne, og intet tyder paa, at der skulle have gjort sig principielle modsætninger gældende m. h. t. arbejdet i almindelighed eller det projekt om søretten, som blev oplæst i kommissionens sidste møde. De gejstlige medlemmer, der havde voldt flest bryderier, havde i lange tider ikke været indkaldt som følge af, at der ikke forelaa spørgsmaal til drøftelse, som vedrørte dem, og teorien om, at etatsraad Jørgen Reedtz fornærmet skulle have trukket sig ud af kommissionen, fordi man ikke ville benytte hans udkast til kapitlet om dueller[2], er ganske uholdbar. Dels foreligger der overhovedet intet udkast fra hans haand, dels var det først i mødet den 23. marts 1681, at man vedtog at udarbejde et koncept til et saadant kapitel paa trods af, at dette arbejde den 10. august 1680 var overdraget Reedtz. Denne udeblev imidlertid fra alle møder efter 3. marts 1681, og forklaringen kan jo være den, at han har været lovlig forhindret i at give møde — han døde allerede aaret efter — og at det er dette, som har været grunden til, at man maatte opgive at vente paa det udkast, han havde stillet i udsigt. Den naturligste forklaring paa, at arbejdet overgik til en ny revisionskom-

[1] l. c. s. 432.
[2] l. c. s. 559 f.

mission, synes at være, at Christian V, ligesom i sin tid hans fader, havde tabt taalmodigheden og indset, at den eneste maade, paa hvilken man kunne gøre sig haab om at naa til en forholdsvis hurtig afslutning af arbejdet, var at overdrage dette til en snæver kommission. Den successive aflevering af de enkelte bøger, som havde været paalagt kommissionen, var overhovedet ikke begyndt endnu, og den fastsatte 4 maaneders frist var for længe siden overskredet.

Den 4. revisionskommission bestod af Vinding, Scavenius, Vibe og Caspar Schøller. Dens arbejde bestod i en fornyet omhyggelig gennemgang af samtlige bestemmelser, hvorved man dog oversaa forskellige ting, bl. a. de ovenfor omtalte ændringer, som nødvendiggjordes af indførelsen af det fuldstændige formuefællesskab mellem ægtefæller, og at D. L. 6-17-29 forudsatte muligheden af at præstere partsed med mededsmænd. I et vist omfang foretoges der tilføjelser til teksten, uden at det altid er muligt at se, hvorvidt man har benyttet andre kilder end de tidligere omtalte som grundlag herfor. Det synes saaledes, som om den 4. revisionskommission i større omfang end nogen af de foregaaende kommissioner har formuleret lovregler uden forbilleder for disse. Kun faa af disse ændringer havde noget større rækkevidde. Den af Lassen i 1. revisionskommission foreslaaede regel om gyldigheden af holografiske testamenter udgik dog paany. Mikkel Vibes udkast til en testamentslov toges der saa godt som intet hensyn til bortset fra reglen om adgang til at oprette stamhuse og indførelsen af en adgang for en sædegaardsejer til at begunstige sædegaardsarvingen frem for de øvrige arvinger. Princippet om det fuldstændige formuefællesskab mellem ægtefæller blev underkastet en vis begrænsning ved, at det tillodes at oprette særlige specifikationer over de af en ægtefælle indbragte eller senere erhvervede værdier, paa grundlag af hvilke skifte til sin tid skulle finde sted. Søretten udskiltes som en særlig 4. bog, og den i Sidste Projekt foretagne deling af den oprindelige 3. bog opgaves, efter at et stort antal bestemmelser med kongens godkendelse var udskilt af loven for at anbringes i særlige love. Resultatet var saaledes, at der stadig var 6 bøger i lovbogen. Ved udarbejdelsen af søretten benyttedes det tidligere af Vinding tilvejebragte udkast; men ved siden heraf toges i vidt omfang hensyn til den svenske søret af 1667. Sandsynligvis er omarbejdelsen foretaget af Scavenius.

Naar Secher[1] antager, at den franske *Ordonnance de la Marine* af august 1681 ogsaa skulle være benyttet som kilde, er dette af kronologiske grunde lidet sandsynligt, og de bestemmelser, der har et sidestykke i dette lovarbejde, fandtes for de flestes vedkommende allerede i de andre kilder til 4. bog. Den eneste bestemmelse, hvorom dette ikke gælder, nemlig D. L. 4-2-19 om, at skibsføreren skal føre en journal, kan man finde kilden til uden at søge saa vidt omkring som til franske love, idet en lignende bestemmelse siden artiklerne af 8. maj 1625 art. 29 havde været gældende for Holmen og Arsenalet, og da det søretlige afsnit sandsynligvis har passeret admiralitetskollegiet[2], kan bestemmelsen være indsat eller foreslaaet af dette.

Kommissionen afsluttede formodentlig sit arbejde inden udgangen af 1681, og resultatet approberedes af kongen den 3. januar 1682, samtidig med at lovens trykning blev paabudt. Endnu under trykningen synes der dog at være foretaget enkelte tilføjelser til lovteksten som følge af den i mellemtiden fremkomne lovgivning. Først den 23. juni 1683 kan Danske Lov med sikkerhed siges at have foreligget[3], og dateringen til kongens fødselsdag den 15. april har formodentlig været foretaget paa et tidspunkt, da man regnede med, at trykningen ville være tilendebragt inden denne dag.

VI
Afsluttende bemærkninger

Christian V's Danske Lov blev i ordets egentlige betydning en *dansk* lov. Det er kun meget faa udenlandske retskilder, som har været benyttet ved udarbejdelsen af lovbogen, og indflydelsen fra dem er i det hele begrænset til ganske enkelte afsnit af loven. For romerrettens vedkommende gælder dog, at den paa forskellige steder har sat sine spor, uden at der er nogen indbyrdes sammenhæng mellem de paagældende bestemmelser. I det hele maa det dog siges, at indflydelsen fra den romerske ret er minimal.

[1] Udg. s. XXIII.
[2] S. og St. II s. 530.
[3] Udg. s. VI.

Den ringe paavirkning fra fremmed ret skyldes i første linie, at det, man tilsigtede med tilvejebringelsen af lovbogen, lige siden 3. lovkommissions tid ikke havde været at udarbejde en kodifikation i en senere tids forstand, men i første linie at samle den skrevne rets regler. Var man fortsat i den 2. lovkommissions spor, ville der utvivlsomt i lovbogen være forekommet langt flere regler, som var hentet fra romerretten. Nu kom de ind i dansk ret gennem den følgende tids judicielle og administrative praksis. Det er ogsaa karakteristisk, at de faa steder i lovbogen, hvor den romerretlige paavirkning kan konstateres, er bestemmelser, som skulle supplere den gældende ret, og hvor de nedsatte kommissioner altsaa gik ud over at kompilere dennes regler.

Danske Lov kom herved i det hele til at gengive den gældende ret — eller for at være korrekt — den gældende lovgivning i dennes fragmentariske form, saaledes at de af lovgivningen hidtil ubehandlede spørgsmaal i det væsentlige forblev ulovbestemte. Den anerkendelse, som en senere tid har ydet Danske Lovs indhold, bør saaledes strengt taget adresseres til den i forvejen i Danmark gældende retsorden, der faktisk var udtryk for et kulturstandpunkt, som aftvinger respekt. Som det nedenfor vil blive omtalt, var tilmed den gældende strafferet paa visse punkter mere fremskreden end den, som fandt udtryk i Danske Lovs 6. bog.

Den kasuistiske karakter af den skrevne ret var særlig udpræget, for saa vidt angik den del af den, som indeholdtes i landskabslovgivningen, men maatte naturligvis ogsaa være en følge af, at den senere lovgivning i reglen havde indskrænket sig til at ordne enkelte spørgsmaal, som enten var uomhandlet i landskabslovgivningen, eller som fremtidig ønskedes afgjort paa anden maade end i denne. Betragter man de enkelte afsnit i Danske Lov, springer det i øjnene, i hvor mange tilfælde et kapitel begynder med en af Jyske Lovs kasuistiske regler, der danner optakten til hele kapitlet, saaledes at den senere lovgivnings bestemmelser anbringes efter Jyske Lovs regel i mere eller mindre løs indbyrdes tilknytning, hvorved lovbogens kasuistiske karakter blev stærkt understreget.

Det er tidligere omtalt, at Vinding i et vist omfang havde benyttet retspraksis som kilde, formodentlig paa den maade, at han havde gennemgaaet en af datidens haandskrevne præjudikatsamlinger. En

fuldstændig gennemarbejdelse af praksis kunne der naturligvis ikke være tale om — da den i 1737 nedsatte kommission til revision af lovbogen foretog en systematisk ekstrahering af hele den efter 1683 tilvejebragte højesteretspraksis, druknede den i materialet, og en lang række protokoller med domsekstrakter staar tilbage som det eneste resultat af dens arbejde i saa henseende — men et noget dyberegaaende studium af de bevarede præjudikatsamlinger kunne dog paa adskillige punkter have resulteret i, at Danske Lovs regler i højere grad var blevet udtryk for den samtidige gældende ret end en gengivelse af den skrevne rets regler. I det følgende skal gives nogle eksempler herpaa.

Danske Lov fastslog saaledes, at ugifte kvinder var umyndige uden hensyn til alder (3-17-38 jfr. 1-23-10 og 5-3-7) — i hvert fald var det for eftertiden nærliggende at forstaa disse bestemmelser, der strengt taget alene udtalte sig om enkelte retsforhold, i overensstemmelse med lovbogens hele kasuistiske karakter som udtryk for et saadant almindeligt princip. Dette anerkendtes imidlertid ikke af retsordenen før 1683. En rettertingsdom af 3. juli 1567 udtalte saaledes, at da der intetsteds i lovgivningen fandtes noget forbud mod, at en jomfru underpantsatte det, hun selv havde købt, maatte hun være berettiget til at foretage en saadan pantsætning af den jord, hun ikke havde erhvervet ved arv. Den almindelige regel i Jyske Lovs I 36 om, at møbarn ikke maatte sælge sin jord uden at hun solgte »til Livs Føde« — som er kilden til den ovenfor citerede regel i D. L. 5-3-7 — fortolkedes med andre ord indskrænkende; men heraf findes intet spor i Danske Lovs bestemmelse.

For saa vidt angaar gifte koner, havde udviklingen i tiden indtil det 17. aarhundrede ført til, at hustruens tidligere ret selvstændige formueretlige stilling efterhaanden var blevet stærkt reduceret. Manden var boets værge, som det hedder i en i præjudikatssamlingerne hyppigt forekommende dom, afsagt af Viborg landsting 1574[1]. Ikke desto mindre gjorde den opfattelse sig undertiden gældende i retslivet, at man ikke kunne betragte hustruen som aldeles inhabil i formueretlig henseende, saaledes at den omstændighed, at hun var gift, alene betragtedes som en kompetencebegrænsning. Som Danske Lov var formuleret, maatte det imidlertid være nær-

[1] Fællig og Hovedlod s. 298.

liggende at betragte hende som umyndig, hvilket ogsaa var Ørsteds opfattelse[1], medens de ældre forfattere ikke var helt saa kategoriske og ikke frakendte hende enhver myndighed. Som eksempel paa, hvorledes domspraksis i tiden før Danske Lov opfattede forholdet, kan nævnes en rettertingsdom af 2. februar 1547, der fastslog, at manden ikke kunne skabe brugsrettigheder over hustruens jordegods med virkning ud over sin egen levetid. Denne dom er øjensynlig udtryk for den opfattelse, at hustruens uraadighed over sin formue alene skyldtes den omstændighed, at hun var gift, og bragtes til ophør ved mandens død. At hun ikke kunne betragtes som fuldstændig umyndig, fremgaar ogsaa af en højesteretsvotering i 1677. Sagen blev dog forligt; men det fremgaar af voteringen, at spørgsmaalet var brændende, og umiddelbart efter Danske Lovs ikrafttræden forelaa problemet paany for højesteret og fremkaldte stor uenighed inden for retten. Resultatet blev, at den af hustruen i mandens levetid indgaaede forpligtelse opretholdtes som bindende for hende efter hans død[2].

D. L. 5-2-10 jfr. 9 fastslog, at der skulle beskikkes en værge for en arving, naar man paa skiftet ikke vidste, hvor han var. Denne bestemmelse gav senere anledning til den opfattelse, at der ogsaa skulle beskikkes en værge, naar man ikke vidste, om arvingen overhovedet var i live; men om denne fortolkning var rigtig, er med føje draget i tvivl[4]. I virkeligheden var den i overensstemmelse med retstilstanden før D. L., idet en rettertingsdom af 8. juni 1582 udtrykkelig havde fastslaaet, at der skulle afsættes arv til en fraværende arving, om hvem man ikke vidste, hvorvidt han var i live. Heller ikke denne regel har Vinding øjensynlig kendt.

Den i 3-17-30 foreskrevne regnskabspligt for værgen ved værgemaalets ophør fremtraadte som en forpligtelse, der gjaldt alle værger. En rettertingsdom af 19. september 1555 havde imidlertid fastslaaet, at der ikke paahvilede en enke nogen pligt til at gøre børnene regnskab for, hvad hun havde oppebaaret af deres gods i den tid, hun var enke.

Nogen almindelig regel om, hvilken betydning det havde for en

[1] Haandbog II s. 337, jfr. 335 og I s. 523 f., 543 f.
[2] Fællig og Hovedlod s. 302.
[3] Deuntzer l. c. s. 59.
[4] Bentzon: Arveret (2. udg.) s. 321.

retshandel, at den var fremkaldt ved svig, findes som bekendt ikke i D. L., og først en senere tid søgte at forankre en regel om, at svig medførte ugyldighed, i specielle bestemmelser i Danske Lov. Derimod fandtes som bekendt i 5-1-4 en regel om voldsom tvang. Før 1683 fandtes heller ikke i lovgivningen nogen almindelig regel om svig; men kun enkelte særlige regler, f. eks. Jyske Lov 3-43 om, at afhændelser mellem ægtefæller med indskydelse af en straamand »for nogen svig« skulle være ugyldige, ligesom det ved forskellige lejligheder var fastslaaet, at der ikke maatte forekomme svig i søskendeskifter[1]. En Sjællands landstingsdom af 4. juni 1567 havde imidlertid fastslaaet en mere almindelig svigsregel, idet det statueredes, at et ejendomssalg maatte gaa tilbage, fordi erhververen havde opnaaet ejendommen »ved vrang undervisning«. Samme resultat fastslog rettertinget den 18. april 1620 m. h. t. et salg af hovedgaarden Steensballegaard.

At et skøde skulle være dateret, var intetsteds udtrykkeligt fastslaaet i Danske Lov, men var paa den anden side en nødvendighed for anvendelsen af reglerne i 3-3-28 og 29. Kommer man uden for de af disse regler regulerede konflikter, var der imidlertid ikke nogen nødvendighed for, at det i et skøde skulle være angivet, paa hvilken dag det var udstedt. Her indtog ældre praksis et langt mere rigoristisk standpunkt, idet en rettertingsdom af 4. juni 1586 havde tilsidesat et skøde som følge af, at alene udstedelsesaaret var angivet, »og derfor kunne komme stor irring«, hvis der blev fremlagt et skøde, som var udstedt samme aar. Et tilsvarende egentligt formkrav blev forøvrigt — som oplyst af Matzen[2] — opstillet m. h. t. pantebreve ved en rettertingsdom af 13. maj 1647, medens det ikke gjaldt for kontrakter i almindelighed. En særlig regel var dog i D. L. 5-14-11 fastslaaet m. h. t. veksler.

Den af Ørsted opstillede regel om, at arvingerne havde pligt til at fortsætte arveladerens lejemaal indtil første fardag efter hans død, — for hvilken man kun finder meget begrænset støtte i D. L. — var udtrykkelig fastslaaet ved en Sjællands landstingsdom af 1638.

Flere af de i det foregaaende omtalte domme var vel af relativ gammel dato paa det tidspunkt, da Danske Lov blev udarbejdet,

[1] Jfr. f. eks. Samling af Kongens Rettertingsdomme 1595—1604 s. 192.
[2] Den danske Panterets Historie s. 237.

men dog ikke ældre end adskillige af de domme, som Vinding ses at have benyttet. Hvad der i denne forbindelse er afgørende, er imidlertid at de findes i de præjudikatsamlinger, man i retspraksis benyttede som hjemmel for gældende ret, og at Vinding ikke ses at have taget stilling til de ved dem afgjorte problemer, det være sig i overensstemmelse eller i strid med det af domstolene antagne resultat.

Det omraade, hvor D. L. adskilte sig mest fra samtidens ret, var dog strafferetten. Ganske vist forekommer der i 6. bog bestemmelser, som giver dommeren adgang til at foretage en egentlig strafudmaaling, men i det store og hele præges det strafferetlige afsnit af de absolut lovbestemte straffe. Dette var for saa vidt i overensstemmelse med den tidligere ret, som ogsaa den ældre lovgivning i ringe udstrækning hjemlede adgang til at anse en vis forbrydelse med forskellige straffe under hensyn til forbryderens forhold eller andre omstændigheder. I praksis stillede forholdet sig imidlertid ganske afvigende herfra. Af den bevarede domspraksis ser man, at dommerne i mangfoldige tilfælde ansaa sig for berettigede til at anvende en lavere straf end den i lovgivningen fastsatte, naar den forurettede ikke stod stejlt paa, at denne skulle komme til anvendelse. Den udstrækning, hvori man ser de tiltalte bønfalde dommerne om »for Guds skyld naade og ikke ret« er ogsaa et vidnesbyrd om, at der i den almindelige retsbevidsthed indgik forestillinger om, at lovens straffebud ikke var indispensabelt. Det skete ogsaa hyppigt, at godtfolk gik i forbøn for den tiltalte og anmodede dommerne om at idømme ham en naadig straf. I det hele maa det siges, at den i praksis anvendte strafferet havde et langt mere nuanceret præg, end man kunne se af de bestemmelser, som Vinding optog i sine udkast til lovbogen.

Danske Lovs 6. bog blev derimod et konglomerat af et stort antal straffebestemmelser, hidrørende fra forskellige tidsaldre og med ringe hensyntagen til, at disse regler afspejlede højst forskelligartede opfattelser af de enkelte forbrydelsers relative grovhed. Hvad legemsfornærmelser angaar, havde D. L. i det store og hele overtaget landskabslovenes system, hvorefter straffen var bøder, ganske uden hensyn til, at de oprindelige bødebeløb, som paa landskabslovene var meget store, ved pengenes forringelse efterhaanden var

blevet minimale. For landskabslovene var det karakteristisk, at visse afhug behandledes lige saa alvorligt som manddrab. Paa dette punkt var der i den senere lovgivning sket en væsentlig ændring, idet forsætligt manddrab var blevet en kapitalforbrydelse, saaledes at der var opstaaet et svælg mellem behandlingen af denne forbrydelse og legemsfornærmelserne. Danske Lov udlignede vel til en vis grad denne forskel ved at foreskrive livsvarigt arbejde paa Bremerholm for de groveste legemsbeskadigelser, men for saar opretholdtes bødestraffene med en grundbøde paa 3 lod sølv.

Paa den anden side havde lovbogen opretholdt en række særlig kvalificerende omstændigheder ved adskillige forbrydelser, som begrundede en ganske afvigende behandling af disse. Dette skyldtes især, at de i gaardsretten indeholdte bestemmelser for adskilliges vedkommende var optaget i lovbogen, som derved paa disse punkter fik en meget drakonisk karakter. Medens nævehug i almindelighed straffedes med en bøde paa 9 daler, medførte samme forbrydelse, naar den blev begaaet i kongens gaard, at gerningsmanden skulle stinges gennem haanden, og det dertil anvendte vaaben skulle derefter »ristes« ud mellem fingrene. Et saar, der normalt medførte en bøde paa $1^1/_2$ daler, straffedes i kongens gaard med afhugning af haanden. Overfald i kongens gaard paa kok, kældersvend eller den, som befaling haver, straffedes med døden. Lejermaal, som i almindelighed straffedes med bøde og aabenbart skrifte — for de personers vedkommende, som ikke var i stand til at betale bøderne, med fængsel — skulle, naar forholdet var begaaet i kongens gaard, medføre tab af to fingre eller, hvis kvinden havde faaet betroet nøgle til øl, mad, klæder, penge eller andet, som bør være forvaret, straffes som tyveri(!). Straffen for tyveri var iøvrigt piskning for første gang begaaet tyveri, i gentagelsestilfælde kagstrygning og brændemærkning paa panden. For ran var straffen igæld og tvigæld samt en bøde paa 3 mark. Man kan for 6. bogs vedkommende kun være tilfreds med, at Vinding overhovedet ikke synes at have benyttet den almindelige stadsret og andre købstadretlige regler, idet dette formentlig ville have medført en udstrakt anvendelse af legemsstraffe og vanærende straffe.

Sammenlignet med udlandets straffelove i datiden maa det siges, at Danske Lov fremtraadte med en forholdsvis human karakter.

Det er dog et spørgsmaal, om dette var udtryk for en principiel indstilling hos Vinding og hans kolleger, eller om det ikke snarere skyldtes, at man i virkeligheden ikke foretog nogen egentlig gennemarbejdelse af de benyttede strafferetlige kilder. I hvert fald kan man se, at paa de punkter, hvor lovbogen gav nye straffebestemmelser, var disse ikke præget af nogen blødsødenhed. Dette gjaldt ikke mindst reglerne i 6—4 om majestætsforbrydelse. At laste kongen eller dronningen til beskæmmelse straffedes saaledes med afhugning af højre haand i levende live, derefter blev forbryderen parteret, og det lemlæstede lig anbragtes paa hjul og stejle, idet dog haanden og hovedet sattes paa stage. Gudsbespottelse blev straffet med udrivning af tungen i levende live, halshugning og anbringelse af hoved og tunge — efter omstændighederne ogsaa haanden — paa stage. At øve vold imod sine forældre var halsløs gerning; at bande dem, tiltale dem ublu eller paatale dem paa ære og lempe straffedes med livsvarig anbringelse paa Bremerholm eller for kvinders vedkommende i spindehuset. Den kvinde, der ombragte sit foster, straffedes med halshugning, og hovedet skulle sættes paa en stage. Udfordring til duel eller modtagelse af en saadan udfordring blev straffet med ejendomskonfiskation og dødsstraf efter sagens beskaffenhed. Ogsaa bigami medførte dødsstraf.

Af flere af disse bestemmelser fremgaar klart, i hvor høj grad afskrækkelsessynspunktet var det til grund liggende princip for lovbogens nye straffebestemmelser — jfr. ogsaa 6-13-8: »andre til Exempel og Forskrækkelse«. At de øvrige straffebestemmelser ikke ændredes i overensstemmelse med dette synspunkt, er kun et udslag af den for 6. bog karakteristiske inkonsekvens, m. h. t. hvilke synspunkter man forfulgte inden for strafferetten. De forskellige tidsaldres afvigende opfattelser i saa henseende var blevet staaende uformidlede. Side om side med landskabslovenes kompositionssystem, der hvilede paa det synspunkt, at en forbrydelse betød en forurettelse af en enkeltperson — efter omstændighederne dennes slægt — som skulle oprettes med en formueydelse, stod reformationstidens bestræbelser for at afvende guds vrede fra folket, saa at ikke dette skulle komme til at undgælde i sin helhed for, at en forbrydelse forblev ustraffet[1]. I hvert fald hører man dette synspunkt i

[1] Jfr. »Kampen mod Forbrydelsen« I (1951) s. 262 (Stig Iuul).

afsvækket form i straffebestemmelsen for banden og sværgen: »*til Guds Fortørnelse*«. Moselovens talionsprincip kommer til udtryk i D. L. 6-6-1 om, at manddraberen skal bøde »liv for liv«. Reglerne om, at omgængelse imod naturen straffedes med baalstraf, og at ligene af dem, som var henrettet for blodskam, skulle opbrændes, afspejler ligeledes Moselovens behandling af disse forhold, der vel i sidste instans var udtryk for, at der skulle finde et brændoffer sted.

Om de almindelige betingelser for at ifalde straf fandtes kun faa bestemmelser. 6-12 gav dog regler om lovligt nødværge i tilknytning til den tidligere lovgivning, og 1-24-9 indeholdt en regel om den kriminelle lavalder, idet børn under 15 aar ikke skulle bøde undtagen for manddrab. Omvendt kunne børn helt ned til 10-aars alderen straffes for denne forbrydelse. Ved enkelte forbrydelser var der hjemlet straffrihed for afsindige, medens der ikke fandtes regler om behandlingen af aandssvage forbrydere bortset fra bestemmelsen om, at den, der viste taabe efter ild, selv maatte svare til skaden.

M. h. t. tilregnelsesformerne opretholdtes den middelalderlige sondring mellem viljesværk (forsæt) og vaadesværk. Vaade omfattede saavel hændelig skade som uagtsomhed. I nogle tilfælde betegnedes vaadesgerning udtrykkelig som straffri, i andre tilfælde var den belagt med straf. At lovbogen ikke paa dette punkt udmærkede sig ved nogen klarhed i begreberne, er der dog intet at sige til, da dette ogsaa gjaldt de samtidige udenlandske straffelove. Hvorledes forsøg paa en forbrydelse skulle straffes, var et spørgsmaal, som var meget vanskeligt at afgøre paa grundlag af lovbogens kasuistik. I nogle tilfælde straffedes forsøg som fuldbyrdet forbrydelse (f. eks. i 6-13-8 om voldtægtsforsøg). I andre tilfælde var forsøgsstraffen mindre end straffen for forbrydelsen i dens fuldbyrdede skikkelse (6-7-14 og 16). Medvirken til forbrydelser straffedes i nogle tilfælde enten som psykisk eller som fysisk meddelagtighed. Undertiden var straffen mindre end gerningsmandsstraffen, f. eks. for overbringelse af udfordring til en duel eller ved udlaan af vaaben til et slagsmaal. Ved majestætsforbrydelse straffedes den medvirkende, som om han var gerningsmand, og drejede det sig om forledelse til falsk udlæggelse af barnefader, kunne der endog blive tale om at straffe anstifteren strengere end den

kvinde, som afgav forklaringen. Ogsaa her savnedes i høj grad almindelige regler, som kunne komme til anvendelse i de talrige tilfælde, hvor lovbogen ikke udtrykkelig havde taget stilling til spørgsmaalet om de medvirkende personers strafbarhed.

Et andet omraade, paa hvilket lovbogens regler var meget mangelfulde, var familieformueretten. Som tidligere omtalt indførte 3. revisionskommission et fuldstændigt formuefællesskab mellem ægtefæller; men ikke desto mindre er der adskillige bestemmelser i lovbogen, som forudsætter, at hustruen havde et vist særeje. Dette forhold voldte den senere litteratur store vanskeligheder, og forskellige forsøg blev gjort — navnlig fra Ørsteds side — paa at harmonisere de modstridende bestemmelser for at undgaa at fastslaa, at der forelaa en inkurie i loven[1]. Disse bestræbelser maatte dog ifølge sagens natur blive temmelig resultatløse. Af endnu større betydning var dog, at lovbogen ved at gentage en række af de familieformueretlige regler fra landskabslovene fastslog en ordning, som forlængst var opgivet i praksis. Dette var tilfældet med de regler, som forudsatte, at forældre og børn levede i et formuefællesskab (fællig), i hvilket de var lodtagne med ideelle anparter, saaledes at et barns død i fælliget medførte, at dets lod fordeltes mellem de andre fælligdeltagere, medens et barn uden for fælliget alene arvedes af sin fader. Nogen ret til at begære skifte i faderens levende live tilkom der ikke barnet. Reglen om fælligdeltagernes indbyrdes accrescensret findes vel ikke i Danske Lov; men lovbogen gik ud fra, at en søn kunne fortsætte med at være i formuefællesskab med sin fader, selv efter at han var blevet økonomisk selvstændig, saaledes at hans erhvervsevne til en vis grad var bundet i forhold til denne. Denne fuldstændig antikverede ordning omtaltes ogsaa som uforstaaelig i nogle af de erklæringer, som indkom til lovrevisionen af 1737[2], og dens optagelse i lovbogen er udtryk for, i hvilken udstrækning det skortede Danske Lovs forfattere paa føling med det praktiske retsliv.

[1] Juridisk Tidsskrift XVI. 1 s. 211 f., jfr. Fællig og Hovedlod s. 324 f.
[2] Fællig og Hovedlod s. 316 f.

FORKORTELSER

Gl. DD: Udvalg af gamle danske Domme afsagte paa Kongens Retting og paa Landsting. I—IV 1842 ff.

S. og St.: Forarbejderne til Kong Kristian V's Danske Lov udgivne ved V. A. Secher og Chr. Stöchel. I—II 1891—94.

Udg.: Kong Christian den Femtis Danske Lov udgivet og med Kildehenvisninger forsynet af Dr. jur. V. A. Secher. Anden Udgave. 1911.

Fællig og Hovedlod: Stig Iuul: Fællig og Hovedlod. 1940.